

Research Paper

The Logic of Problem-Solving in Communication Sciences (A Study of the Selection of Theses Topic Process at Tehran and Allameh Tabataba'i Universities)

Nasibali Saber¹, Hoseinali Afkhami²

Received: Oct, 2, 2025; Received: Nov, 21, 2025

Abstract

This research aims to analyze the process of problem identification and thesis topic selection in the field of communication sciences at *Allameh Tabataba'i* and *Tehran* Universities. The present research was conducted with a qualitative approach and using “thematic analysis” as a data classification technique and “discourse analysis” as a framework for analyzing and interpreting the findings. Data were collected and analyzed through 15 semi-structured interviews with thesis supervisors in this field. The findings show that problem-solving is not a purely rational/exploratory process, but rather an arena of discursive struggle. Students engage in strategies such as “low-risk,” “social capital,” “fashionability,” and “instrumental rationality.” These actions take place within a structure shaped by academic norms, institutional/political constraints, and the mediating role of professors, and are influenced by dominant discourses such as the political climate and technological developments (such as artificial intelligence). The consequence of this complex interaction is mainly the reproduction of “academic routine” and the transformation of the dissertation into a “bureaucratic task” rather than an opportunity for the production of problem-oriented knowledge. The discourse analysis of the data shows that the university, as a Bourdieuan “field”, has fallen into the trap of discourses of power and has lost its original mission in relation to social issues.

Keywords: Problem-Solving Logic, Communication Sciences, Doctoral Theses, Knowledge/Power, University Field.

---

¹ PhD Student in Communication Sciences at Allameh Tabataba'i University – sabernsa69@gmail.com

² Associate Professor of Communication Sciences and Faculty Member at Allameh Tabataba'i University – afkhami@atu.ac.ir

Introduction and Problem Statement

Academic research, particularly doctoral dissertations, constitutes one of the most significant arenas of knowledge production in any scientific discipline. Within this context, the process of problem-finding and topic selection serves as the initial and determinative point for the orientation of future research. Despite nearly six decades having passed since the establishment of communication sciences within Iran's academic system, this discipline has seldom been the subject of immanent study, and only a few investigations have examined how research problems take shape within it. Most previous studies have either confined themselves to statistical descriptions of scientific outputs or have approached this domain from angles other than the problem-finding process itself. Therefore, focusing on the University of Tehran and Allameh Tabataba'i University, the present study seeks to analyze the logic governing the problem-finding process in doctoral dissertations in communication sciences. The main research questions are: What forces and discourses are effective in shaping this process? And how does the selection of dissertation topics occur through the interaction among the student, the supervisor, and the university structure?

Literature Review

A review of domestic research indicates that most studies conducted on problem-finding largely belong to fields such as social sciences, culture, information science, and public policy (e.g., Gholampour Ahangar, 2016; Mirheydari, 2016; Alizad, 2021). In communication sciences, only an article by Abdollahian (2008) has addressed problematization in intercultural communication. At the international level, studies such as those of Boden and Kelly (2018) with a philosophical-Foucauldian approach, and Egbomwanyi-Bedu (2025) in the context of cybersecurity and artificial intelligence, have emphasized the importance of problematization. However, no study has specifically examined the logic of problem-finding in Iran's communication sciences.

Theoretical Framework

To analyze the complexities of the problem-finding process, two complementary theoretical frameworks have been employed: Pierre Bourdieu's theory of "field, capital, and habitus" and Michel Foucault's theory of "power/knowledge." From Bourdieu's perspective, the university is conceptualized as a social field in which agents (students and professors) compete for various forms of capital (cultural, social,

symbolic). The choice of dissertation topic is a strategic action shaped, on one hand, by the student's habitus (internalized dispositions) and, on the other, by the rules of the game within the university field. From Foucault's standpoint, knowledge and power are intertwined, and what is accepted as "truth" or a "scientific problem" is constructed by dominant discourses and systems of legitimation enforced by institutions such as the university. The combination of these two perspectives enables a simultaneous analysis of structures and agency, as well as the role of power in knowledge production.

Methodology

This research was conducted using a qualitative approach, employing thematic analysis (as a data classification technique) and discourse analysis (as an analytical framework). Data were collected through 15 semi-structured interviews with supervisors of doctoral dissertations in communication sciences at the University of Tehran and Allameh Tabataba'i University. Purposive sampling continued until theoretical saturation was achieved. After transcription, the interviews were coded in two stages: first, basic and organizing codes were extracted using thematic analysis; then, within the framework of Foucauldian discourse analysis, the construction of meaning, legitimation, and marginalization of topics were interpreted.

Findings

Data analysis revealed that the problem-finding process cannot be understood as a purely rational-exploratory process; rather, it is an arena of discursive struggle in which multiple factors and strategies interact. These factors were categorized into five main themes:

1. Student Agency: Students engage in topic selection with varying motivations and strategies. The most important strategies are:

- Risk avoidance: Selecting simple, repetitive, and non-controversial topics to pass quickly through the dissertation stage.
- Social capital: Orienting toward influential professors with power in the faculty council to facilitate topic approval.
- Faddishness: Following hegemonic and trendy topics (e.g., artificial intelligence, social networks) that possess immediate legitimacy.
- Instrumental rationality: Choosing a topic based on cost-benefit calculation and future gains (career prospects, faculty recruitment).

- Symbolic distinction: Seeking novel and unique topics to acquire scientific prestige.
  - Imitation and copying: Using previous theses with minor modifications.
2. University Structures: The role of professors as scientific gatekeepers, defining the boundary between “social problem” and “research problem,” the imposition of institutional and political constraints (red lines), as well as the standards and priorities of each university, are among the factors that delineate the range of “researchable” topics.
  3. Agency-Structure Interaction: Students sometimes circumvent constraints through strategies such as “conceptual masking” (translating critical language into an acceptable register), while professors play a mediating role in the scientific refinement and socialization of students.
  4. Contextual Factors: The political and social climate (e.g., periods of opening or contraction) and technological developments (e.g., the emergence of artificial intelligence), as dominant discourses, influence the orientation of research.
  5. Consequences: The interaction of these factors results in the dominance of “academic routinization” and the transformation of the dissertation into a “bureaucratic task.” Thematic dispersion, lack of innovation, and the disconnection of research from real societal problems are among the other consequences of this situation.

Conclusion

The present study demonstrates that the logic of problem-finding in Iran’s communication sciences is shaped not by scientific curiosity or the resolution of social problems, but rather by power discourses, instrumental rationality, and institutional discipline. The university, as a Bourdieusian field, has become trapped in the reproduction of power relations and the production of docile subjects, thereby losing its primary mission of problem-oriented knowledge production. The discourse of the market and capital has marginalized the authentic discourse of scientism, and strategies of survival and individual self-interest have supplanted collective ideals. So long as these discursive structures remain unchallenged and new dialogical spaces for posing fundamental questions are not created, the gap between the university and the needs of society and governance will only widen. This research emphasizes the necessity of rethinking educational and research practices and establishing a balance between structural imperatives and scientific creativity.

Bioblgraphy

- Abdollahian, Hamid (2008). "Problem and Problem-Solving in Intercultural Communication: Epistemology of Language and Effective Communication". *Cultural Research Quarterly*, Volume 1, Issue 4, pp. 21-55. 10.7508/ijcr.2010.04.002. [In Persian]
- Alizad, Esmail (2021). "Epistemic Necessities and Requirements in Problem-Finding for Social Research". *Social Work Research Quarterly*, Issue 27, pp. 1-27. 10.22081/irr.2021.54232.1639. [In Persian]
- Bagh-Mirani, Mostafa, Esmaili Givi, Mohammad Reza, Hassanzadeh, Mohammad, Norouzi, Alireza (2017). "Designing a Research Problem-Finding Model Using the Meta-Synthesis Method". *Academic Library and Information Science Research*, Volume 52, Issue 2, pp. 109-130. 10.22059/jlib.2018.68787. [In Persian]
- Bedaux, Jasper Uyi Egbobamwonyi (2025), "Problematisation analytics: New Foucauldian direction in theory and method for cybersecurity and AI governance research," *Applied Cybersecurity & Internet Governance*. (<https://www.acigjournal.com/pdf-210682-130845>)
- Bourdieu, P. (1986). "The forms of capital", in J. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241-258). Greenwood.
- Bourdieu, P. (1990), *The logic of practice*, Stanford University Press.
- Bowden, Sean & Kelly, Mark G.E. (2018) "Problematizing Problems", *Angelaki*, 23:2, 2-7.
- Deh Sufiani, Azam (2022). "Subordinate Groups, Stigma Communication, and Media Mediation". Doctoral dissertation in Communication Sciences, Allameh Tabataba'i University. [In Persian]
- Fakouhi, Nasser (2019). *History of Anthropological Thought and Theories*. Tehran: Ney Publishing. [In Persian]
- Foucault, Michel (2013). *The Archaeology of Knowledge* (Niko Sarkhosh & Afshin Jahandideh, Trans.). Tehran: Ney Publishing. [In Persian]
- Ghanadinejad, Farzaneh & Heidari, Farzad (2017). "Identifying and Analyzing Research Priorities in Each of the Research Axes of the Field of Information Science and Knowledge Studies from the Perspective of Professors and Doctoral Students of this Field". *Information Processing and Management*, Issue 95, pp. 57-88. 10.35050/JIPM.2023.15.36.007. [In Persian]
- Gholampour Ahangar, Ebrahim (2016). *Problemology in the Field of Culture*. Tehran: Pouyeh Mehr Eshragh Institute. [In Persian]
- Hasani, Hossein (2015). "A Study of Internet Use and Intra-Family Interactions and Communications in Iran: With an Emphasis on the Consequences of Facebook Membership on Marital Relations". Doctoral dissertation in Communication Sciences, University of Tehran. [In Persian]
- Horlings, Edwin and Gurney, Thomas (2012), "Search strategies along the academic lifecycle", *open access at Springerlink.com*, Science System Assessment Department, Rathenau Institute, The Hague, The Netherlands.

- Hosseini, Seyed Kazem, Danayefard, Hassan, Kazemi, Seyed Hossein (2023). "The Method of Understanding Problematization in the Study of Public Policy: Concepts and Application". *Methodology of Social Sciences and Humanities*, Volume 29, Issue 114, pp. 35-51. 10.30471/mssh.2023.9294.2406 [In Persian]
- Interviewee #1 - Assistant Professor and faculty member at Allameh Tabataba'i University, less than 10 years of experience, supervising fewer than five doctoral theses. [In Persian]
- Interviewee #10 - Retired Professor from Allameh Tabataba'i University, with over 20 years of experience, supervising more than 10 doctoral theses. [In Persian]
- Interviewee #11 - Professor and faculty member at the University of Tehran, over 20 years of experience, supervising more than five doctoral theses. [In Persian]
- Interviewee #12 - Professor and faculty member at the University of Tehran, over 20 years of experience, supervising more than five doctoral theses. [In Persian]
- Interviewee #13 - Associate Professor and faculty member at the University of Tehran, over 10 years of experience, supervising fewer than five doctoral theses. [In Persian]
- Interviewee #14 - Professor and faculty member at the University of Tehran, over 20 years of experience, supervising more than five doctoral theses. [In Persian]
- Interviewee #15 - Professor and faculty member at the University of Tehran, over 20 years of experience, supervising more than five doctoral theses. [In Persian]
- Interviewee #2 - Professor and faculty member at Allameh Tabataba'i University, over 20 years of experience, supervising more than fifteen doctoral theses. [In Persian]
- Interviewee #3 - Assistant Professor and faculty member at Allameh Tabataba'i University, over 10 years of experience, supervising more than five doctoral theses. [In Persian]
- Interviewee #4 - Associate Professor and faculty member at Allameh Tabataba'i University, over 10 years of experience, supervising fewer than five doctoral theses. [In Persian]
- Interviewee #5 - Assistant Professor and faculty member at Allameh Tabataba'i University, less than 10 years of experience, supervising fewer than five doctoral theses. [In Persian]
- Interviewee #6 - Assistant Professor and faculty member at Allameh Tabataba'i University, over 10 years of experience, supervising more than five doctoral theses. [In Persian]
- Interviewee #7 - Assistant Professor and faculty member at Allameh Tabataba'i University, less than 10 years of experience, supervising fewer than five doctoral theses. [In Persian]
- Interviewee #8 - Associate Professor and faculty member at Allameh Tabataba'i University, over 20 years of experience, supervising more than 10 doctoral theses. [In Persian]
- Interviewee #9 - Professor and faculty member at Allameh Tabataba'i University, over 20 years of experience, supervising more than 10 doctoral theses. [In Persian]
- Jorgensen, Marianne & Phillips, Louise (2002). *Theory and Method in Discourse Analysis* (Hadi Jalili, Trans.). Tehran: Ney Publishing. [In Persian]
- Kamarbeigi, Khalil & Rasidi, Mojtaba (2015). "Problemology and Prioritization of Cultural Harms and Issues (Case Study: Ilam Province)". *Ilam Culture*, Volume 16, Issue 48, pp. 165-186. 10.22034/ilam.2022.146832. [In Persian]

- Merton, Robert K. (1957), "Priorities in Scientific Discovery: A Chapter in the Sociology of Science", *American Sociological Review*, Vol. 22, No. 6 (Dec., 1957), pp. 635-659. URL: <http://www.jstor.org/stable/2089193>
- Mills, Sara (2010). Michel Foucault (Dariush Ashouri, Trans.). Tehran: Markaz Publishing. [In Persian]
- Mireheigi, Vahid (2016). "Problem-Finding in Research; Limitations and Solutions Focusing on Thesis Writing and Indigenous Theorizing in Iranian Sociology". *Society, Culture, Media*, Volume 5, Issue 20, pp. 125-142. 10.22054/jcsc.2022.63542.2544. [In Persian]
- Mohammadpour, Ahmad (2013). *Qualitative Research Method: Anti-method 2 (Scientific Stages and Procedures in Qualitative Methodology)*. Tehran: Sociologists Publications. [In Persian]
- Mousavi, Soraya (2020). "Media and Water: A Discourse Analysis of Iran's Water Problem in National Newspapers of the 2010s". Doctoral dissertation in Communication Sciences, Allameh Tabataba'i University. [In Persian]
- Waisbord, Silvio (2021). *Communication: A Post-Discipline* (Mohsen Goodarzi, Trans.). Tehran: Research Institute for Culture, Art, and Communication. [In Persian]
- Zamiran, Mohammad (2014). *Michel Foucault: Knowledge and Power* (7th ed.). Tehran: Hermes. [In Persian]

مقاله پژوهشی

منطق مسئله‌یابی در علوم ارتباطات (مطالعه فرآیند انتخاب موضوع رساله در دانشگاه‌های تهران و علامه طباطبائی)

صابر نصیب علی^۱، حسینی افخمی^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۷/۱۰، تاریخ تایید: ۱۴۰۴/۸/۲۱

چکیده

این پژوهش با هدف واکاوی فرآیند مسئله‌یابی و انتخاب موضوع رساله در رشته علوم ارتباطات در دو دانشگاه علامه طباطبائی و تهران انجام شده است. پژوهش حاضر با رویکردی کیفی و با به‌کارگیری «تحلیل مضمون» به عنوان تکنیک طبقه‌بندی داده‌ها و «تحلیل گفتمان» به عنوان چارچوب تجزیه و تحلیل و تفسیر یافته‌ها انجام شد. داده‌ها از طریق ۱۵ مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با استادان راهنمای رساله‌ها این حوزه گردآوری و تحلیل شد. یافته‌ها نشان می‌دهد مسئله‌یابی نه یک فرآیند عقلانی/اکتشافی صرف، بلکه عرصه‌ای از مبارزه گفتمانی است. دانشجویان با استراتژی‌هایی چون «کم‌ریسکی»، «سرمایه اجتماعی»، «مدگرایی» و «عقلانیت ابزاری» به کنش می‌پردازند. این کنش‌ها درون ساختاری صورت می‌گیرد که توسط هنجارهای آکادمیک، محدودیت‌های نهادی/سیاسی و نقش واسطه‌ای استادان شکل داده شده و تحت تأثیر گفتمان‌های مسلطی مانند فضای سیاسی و تحولات فناورانه (مانند هوش مصنوعی) قرار دارد. پیامد این تعامل پیچیده، عمدتاً بازتولید «روزمرگی آکادمیک» و تبدیل رساله به یک «تکلیف بوروکراتیک» است تا فرصتی برای تولید معرفت مسئله‌محور. تحلیل گفتمان داده‌ها نشان می‌دهد که دانشگاه به مثابه یک «میدان» بوردیویی، در دام گفتمان‌های قدرت افتاده و رسالت اصلی خود را در پیوند با مسائل اجتماعی از دست داده است.

کلیدواژه‌ها: منطق مسئله‌یابی، علوم ارتباطات، رساله‌های دکتری، دانش/ قدرت، میدان دانشگاه.

^۱ دانشجوی دکتری علوم ارتباطات دانشگاه علامه طباطبائی – sabernsa69@gmail.com

^۲ دانشیار علوم ارتباطات و عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی – afkhami@atu.ac.ir

بیان مسئله

پیر بار شدن حوزه معرفت در علوم ارتباطات نیازمند مطالعات درون رشته‌ای است. رساله‌ها و پایان‌نامه‌ها یکی از بخش مهم برای تولید معرفت هستند و مسئله‌یابی در مرکز این موضوع قرار دارد. مسئله‌یابی و انتخاب موضوع رساله یک فرآیند پیچیده و پر چالش برای دانشجویان است مخصوصا در رشته علوم ارتباطات، به دلیل اینکه با مسائل روزآمد و پیچیده اجتماعی گره خورده است، این فرآیند از حساسیت و اهمیت مضاعفی برخوردار است. علوم ارتباطات در ایران به خصوص از منظر پژوهشی تاحدی علم نوپایی محسوب می‌شود، به عبارت دیگر نزدیک به شصت سال از قدمت علوم ارتباطات در نظام دانشگاهی ایران می‌گذرد و طی این شش دهه پژوهش‌های زیادی در حوزه علوم ارتباطات انجام شده است، اما خود علوم ارتباطات کمتر موضوع پژوهش بوده است. بنابراین مطالعه درون ماندگار علوم ارتباطات در ایران به خصوص سیر تحول و تطور آن ضروری به نظر می‌رسد. البته پژوهش‌های محدودی در انجام شده است. اما این پژوهش‌ها فارغ از کیفیت بسیار محدود هستند.

پژوهش‌های انجام شده برای فهم وضعیت علوم ارتباطات و پژوهش‌های علوم ارتباطات تلاش کردند هر کدام از زاویه خاص خود به مسئله‌مند کردن علوم ارتباطات و شاخه‌ها آن بپردازند، اما اکثر این پژوهش‌ها به جز ارائه توصیف آماری و افزودن اطلاعات پراکنده درباره برخی از امور از جمله میزان پژوهش‌های صورت گرفته به فهم وضعیت پژوهش در علوم ارتباطات در لحظه اکنون کمک نمی‌کند. از این رو پژوهش حاضر در تلاش است از خلال مصاحبه با استادان راهنما در دانشگاه تهران و علامه طباطبائی منطق مسئله‌یابی در رشته علمی را در نظام دانشگاهی شناسایی کند. ممکن است در اینجا این پرسش مطرح شود چرا استادان راهنما به عنوان مصاحبه‌شونده‌ها برای یافتن منطق مسئله‌یابی انتخاب شده‌اند؛ زیرا دانشجویان در خلاء مسئله‌یابی نمی‌کنند، نگرش استادان به مسائل و پدیده‌ها، علایق پژوهشی آنها و تشویق دانشجویان برای انتخاب موضوعات خاص از جمله عوامل تاثیرگذار در نحوه انتخاب موضوع رساله و پایان‌نامه است. ضمن اینکه نگرش استاد راهنما، استاد مشاور و حتی استاد داور در صورتبندی مسائل و پدیده‌های اجتماعی در اتخاذ رویکرد دانشجویان پس از انتخاب موضوع بسیار تاثیرگذار است. بنابراین یک رساله دکتری برآیند و حاصل سال‌ها حضور یک دانشجو در فضای دانشگاه و حاصل حشر و نشر او با بخش‌های مختلف دانشگاه است.

پژوهش حاضر به دنبال شناسایی نیروها و گفتارهایی است که در شکل دادن فرآیند مسئله‌یابی علوم ارتباطات در نظام دانشگاهی در ایران تاثیرگذار بوده‌اند. بنابراین، مسئله اصلی این پژوهش این است که «منطق حاکم بر فرآیند مسئله‌یابی و انتخاب موضوع رساله در رشته علوم ارتباطات ایران چیست و چه نیروها و گفتمان‌هایی در شکل دادن به فرآیند مسئله‌یابی و انتخاب موضوع رساله موثر است؟» پاسخ به این پرسش از طریق واکاوی تجارب و دیدگاه‌های استادان این رشته که نقش بسیار مهمی را در این فرآیند ایفا می‌کنند، میسر می‌شود.

پیشینه تحقیق

الف- مطالعات خارجی: رابرت مرتون (۱۹۵۷) در مقاله‌ای با عنوان «اولویت‌ها در کشف علمی: فصلی درباره جامعه‌شناسی دانش» با بررسی دهه‌ها اثر علمی برجسته علمی از اندیشمندان بزرگ جهان می‌نویسد مراکز علمی - پژوهشی مانند هر مؤسسه‌ای در جامعه متأثر از فرهنگ و عاملان فرهنگی است و از نوعی سازماندهی، هنجار و ارزش پیروی می‌کند. نهادهای علمی معمولاً در تولید علم و دانش بر دو ویژگی «اصیل بودن» و «خلاقیت و نوآوری» تأکید دارند. هورلینگ و گارنی (۲۰۱۲) در یک مطالعه روی استراتژی پژوهشی ۴۳ نفر فیزیکدان به شش گزاره دست یافتند. (۱) مسیر تحقیقاتی محدود است؛ (۲) مسیر تحقیقاتی موازی است؛ (۳) مسیر تحقیقاتی در طول چرخه حیات تغییر می‌کند؛ (۴) برخی کارهای پژوهشی در عمل ادغام می‌شوند؛ (۵) تغییر مسیرهای تحقیقاتی به تغییرات شغلی مرتبط است؛ و (۶) ظهور و سقوط مسیرهای تحقیقاتی به کسب اعتبار مرتبط است. در این بررسی چهار گزاره اول تأیید شدند. شون بودن و مارک جی. کلی (۲۰۱۸)، «مسئله‌سازی مسائل» در پژوهش خود با بحث فلسفی از جمله کمک گرفتن از آرای آلتوسر و فوکو تلاش کردند ماهیت مسئله را روشن کنند و تعریف دقیق‌تری از آن ارائه دهند. جاسپر اوئیگی اِگبوموانی-بدو (۲۰۲۵) «تحلیل مسئله‌سازی: جهت‌گیری جدید فوکویی در نظریه و روش برای امنیت سایبری و هوش مصنوعی تحقیقات حاکمیتی» این پژوهش با اشاره به چالش‌های فضای سایبر و هوش مصنوعی به دنبال ارائه چارچوب روش‌شناختی و نظری در مسئله‌یابی است.

1. Merton, Robert K. (1957)

2. Horlings, Edwin and Gurney, Thomas (2012)

3. Bowden, Sean & Kelly, Mark G.E. (2018)

4. Bedaux, Jasper Uyi Egbobamwonyi (2025)

ب- مطالعات داخلی: ابراهیم غلامپور آهنگر (۱۳۹۵) در کتاب «مسئله‌شناسی در حوزه فرهنگ» تلاش می‌کند نشان دهد مسئله‌یابی در حوزه فرهنگی نیاز به راهبرد و سیاست‌گذاری دارد. در این مقالات؛ وحید میره بیگی (۱۳۹۵) «مسئله‌یابی در تحقیق؛ محدودیت‌ها و راهکارها با تمرکز بر پایان‌نامه نویسی و نظریه‌پردازی بومی در جامعه‌شناسی ایران»، خلیل کمربیگی و مجتبی‌رسیدی (۱۳۹۴) «مسئله‌شناسی و اولویت‌بندی آسیب‌ها و مسائل فرهنگی (مورد مطالعه: استان ایلام)»، مصطفی باغمیرانی و دیگران (۱۳۹۶) «طراحی مدل مسئله‌یابی پژوهش با استفاده از روش فراترکیب»، فرزانه قنادی‌نژاد و فرزاد حیدری (۱۳۹۶) «شناسایی و تحلیل اولویت‌های پژوهشی در هر یک از محورهای پژوهشی علم اطلاعات و دانش‌شناسی از دیدگاه استادان و دانشجویان دکتری این رشته»، اسماعیل عالی‌زاد (۱۴۰۰) «ضرورت‌ها و الزام‌های دانشی در مسئله‌یابی پژوهش‌های اجتماعی» و سیدکاظم حسینی و دیگران (۱۴۰۱) «روش فهم مسئله‌مندی در مطالعه خط‌مشی عمومی: مفاهیم و کاربردها» هر کدام در رشته‌های خاص خود به تبیین مسئله‌یابی و اهمیت یافتن مسئله پرداختند. اکثر این پژوهش‌ها در حوزه علوم اجتماعی، فرهنگ و علم دانش‌شناسی و اطلاعات هستند و فقط مقاله حمید عبداللهیان (۱۳۸۷) «مسئله و حل مسئله در ارتباطات بین‌فرهنگی: معرفت‌شناسی زبان و ارتباط مؤثر» در حوزه علوم ارتباطات است. این مقاله به اهمیت ماهیت و مسئله در ارتباطات بین فرهنگی می‌پردازد. از این رو پژوهش حاضر در نوع خود برای اولین بار است که در ایران به منطبق مسئله‌یابی در علوم ارتباطات می‌پردازد و هدف آن پرولماتیک کردن فرآیند مسئله‌یابی در این رشته دانشگاهی است.

مبانی نظری پژوهش

برای تبیین ابعاد پیچیده فرآیند مسئله‌یابی، چارچوب نظری این پژوهش بر دیدگاه‌های دو نظریه پرداز فرانسوی، پیر بوردیو و میشل فوکو استوار است. این دو دیدگاه، به ترتیب، ابزارهای مفهومی قدرتمندی برای تحلیل «ساختار-عاملیت» و «قدرت-دانش» در میدان دانشگاه فراهم می‌کنند.

نظریه میدان، سرمایه و عادت‌واره از پیر بوردیو

برای فهم انتخاب موضوع رساله‌ها، چارچوب نظری «میدان» و «سرمایه»‌های پیر بوردیو (۱۹۸۶) چشم‌انداز قدرتمندی ارائه می‌دهد. از منظر بوردیو، دانشگاه یک «میدان» اجتماعی است که در آن کنشگران (دانشجویان، اساتید) برای کسب منابع مختلفی که بوردیو آنها را «سرمایه»

می‌نامد، با یکدیگر رقابت می‌کنند. این سرمایه‌ها شامل سرمایه اقتصادی (بورسیه، فرصت‌های شغلی)، سرمایه فرهنگی (دانش، مدرک)، سرمایه اجتماعی (شبکه‌های ارتباطی) و سرمایه نمادین (اعتبار و پرستیژ) است (بوردیو، ۱۹۸۶). بنابراین منطق حاکم بر این میدان، «منطق عمل» خاص خود را دارد که لزوماً با منطق علم محض یکی نیست.

انتخاب موضوع رساله را می‌توان یک «کنش استراتژیک» در نظر گرفت که دانشجویان در نظر گرفتن «قواعد بازی» در میدان دانشگاه و با هدف حداکثر کردن سرمایه‌های خود (عمدتاً فرهنگی و نمادین) انجام می‌دهد. این کنش، تحت تأثیر «عادت‌واره» دانشجویان نیز قرار دارد؛ یعنی مجموعه‌ای از خواسته‌ها و تمایلات که از طبقه اجتماعی، تجارب آموزشی و ذائقه علمی او نشئت می‌گیرد و جهت‌گیری کلی او را نسبت به اینکه چه موضوعی «ارزش» پژوهش دارد، شکل می‌دهد (بوردیو، ۱۹۹۰). بنابراین، انتخاب موضوع تنها یک تصمیم فردی نیست، بلکه نتیجه تقاطع عادت‌واره فردی و ساختار میدان دانشگاه است. همچنین ساختار دانشگاه از طریق فرآیندهایی مانند «پالایش» موضوعات توسط استادان راهنما، نوعی «خشونت نمادین» اعمال می‌کند؛ به این معنا که ارزش‌ها و هنجارهای مسلط را به صورت طبیعی و گریزناپذیر جلوه می‌دهد و دانشجویان را وادار می‌سازد تا آنها را درونی کند (بوردیو و پاسرون، ۱۹۷۷). به نقل از فکوهی، (۱۳۹۸، ۱۱۲).

نظریه قدرت/دانش میشل فوکو

فوکو درباره پیوند دانش با قدرت اعتقاد دارد این دو از هم جدا نیستند بلکه رابطه متقابل با هم هستند و در واقع در هم تنیده‌اند. فوکو استدلال می‌کند دانش جست‌وجویی ناب در پی «حقیقت» نیست و این قدرت است که فرآیند اطلاعات وارد عمل می‌شود و در نهایت تعیین می‌کند که چه چیزی باید برجسب «واقعیت» زده شود. برای اینکه چیزی «واقعیت» به شمار آید، باید از سوی صاحبان قدرت فرآیند تصویب را به طور کامل پشت سر گذارد (میلز، ۱۳۸۹: ۱۲۰). گزاره‌های درست در سرتاسر جامعه ترویج و در کتاب‌ها بازتولید خواهند شد، این گزاره‌ها در برنامه‌های درسی جا داده خواهند و... این گزاره‌ها آن چیزی را پایه‌گذاری خواهند کرد که در جامعه «دانش عرفی» به شمار می‌آید. آن گزاره‌هایی که تحت عنوان «غلط» طبقه‌بندی می‌شوند بازتولید نخواهند شد. در هر جامعه برای خود دارای یک «رژیم حقیقت» است که افراد معتبر و مقتدر آن

¹ Habitus

را بر می‌سازند و کل جامعه آن را می‌پذیرند (میلز، ۱۳۸۹، ۱۲۲-۱۲۳). قدرت و دانش به طرز ظریفی به هم پیوند می‌خورند و آنچه ضرورت دارد این است که عملکرد قدرت را فرآیند تولید دانش تحلیل شود. فوکو با تمرکز بر رابطه ناگسستگی «قدرت» و «دانش»، نشان می‌دهد که چه چیزهایی در یک دوره تاریخی خاص «قابل گفتن» و «قابل پژوهش» هستند (فوکو، ۱۹۸۰، به نقل از ضمیران، ۱۴۰۴، ۷۷). دانشگاه به عنوان یک نهاد دانش‌ساز، یکی از کانون‌های اصلی اعمال این قدرت گفتمانی است.

ترکیب این دو چارچوب، به پژوهش حاضر امکان می‌دهد تا مسئله‌یابی را هم به عنوان یک کنش استراتژیک در یک میدان نهادی (بوردیو) و هم به عنوان موضوعی که در چارچوب گفتمان‌های مسلط بر ساخته می‌شود (فوکو)، تحلیل شود.

روش شناسی پژوهش

این پژوهش با هدف فهم عمیق فرآیند مسئله‌یابی، از پارادایم کیفی و رویکردی تفسیری بهره برده است. پژوهش حاضر از نوع مطالعات اکتشافی-تحلیلی است که با استفاده از روش «تحلیل مضمون» و چارچوب «تحلیل گفتمان» انجام شده است.

جامعه آماری این پژوهش، استادان رشته علوم ارتباطات در دو دانشگاه علامه طباطبائی و تهران بودند. با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند و با معیار اشباع نظری، با ۱۵ نفر از این استادان مصاحبه نیمه‌ساختاریافته انجام شد. محور اصلی مصاحبه‌ها، تجارب، دیدگاه‌ها و تحلیل‌های آنان از فرآیند مسئله‌یابی دانشجویان بود.

روش تحلیل داده‌ها: تحلیل داده‌ها در دو مرحله اصلی صورت گرفت:

یکم. تحلیل مضمون^۱: در این مرحله، که به عنوان یک «تکنیک طبقه‌بندی داده‌ها» (Braun & Clarke, ۲۰۰۶، به نقل از محمدپور، ۱۳۹۲، ۱۲۵) به کار رفت، داده‌های مصاحبه‌ها به طور سیستماتیک کدگذاری شدند. این فرآیند شامل آشنایی با داده‌ها، تولید کدهای اولیه، جستجوی مضامین، بازبینی مضامین و تعریف و نامگذاری نهایی آنان بود (محمدپور، ۱۳۹۲). حاصل این فرآیند، استخراج جدول مضامین اصلی (مانند عاملیت دانشجو، ساختارهای دانشگاهی، استراتژی‌های انتخاب موضوع) و مضامین فرعی مرتبط بود که در جدول ارائه شده در مقاله آمده است.

1 .Thematic Analysis

دوم. تحلیل گفتمان^۱: در این مرحله، مضامین استخراج شده نه به عنوان بازتابی از یک واقعیت عینی، بلکه به عنوان «بازنمایی‌های گفتمانی» در نظر گرفته شدند و در چارچوب تحلیل گفتمان مورد تفسیر قرار گرفتند. در این مرحله، با الهام از رویکرد فوکو، به چگونگی «ساخت معنا»، نقش «قدرت» در شکل‌دهی به گفتارها و نحوه «مشروعیت‌یابی» برخی از موضوعات و «حاشیه‌رانی» برخی دیگر پرداخته شد (یورگنسن و فیلیپس، ۱۳۸۹، ۶۸). برای مثال، زبان به کار رفته در توصیف استراتژی‌های دانشجویان (واژگانی مانند «سریع»، «راحت»، «نفع»، «قدرت») به عنوان نشانه‌ای از غلبه «گفتمان عقلانیت ابزاری» و «بازار» بر «گفتمان علم‌گرایی اصیل» تفسیر شد.

یافته‌ها

جدول مضامین مصاحبه‌ها

منابع مسئله‌یابی	الف. کدهای پایه و محوری (زیر مقوله‌ها)
* کلاس‌های درس	* زمین‌های شغلی و حرفه‌ای
* سخنان استادان	* کلاس‌های درس و مباحث درسی
* مواجهه با پرسش‌های عینی و مملوس در جاه	* تولید علم هدف رساله و پژوهش دانشگاهی
* پرسش‌های ذهنی دانشجو با توجه به مشکلات عینی در جامعه	* مسائل و مشکلات محلی، ملی، منطقه‌ای و جهانی
* مباحث و گفت‌وگوهای کلاسی	* پژوهش‌های قبلی انجام شده
* مفاهیم جدید و روندهای نظری	* تلاش برای پاسخگویی به پرسش‌ها
* مشاهدات دانشجو	* تلاش برای رشد و توسعه علم
* رویدادها و جریان‌های اجتماعی-سیاسی (م اعتراضات)	* یافتن خلاء و سوالات بی پاسخ پایان‌نامه‌های قبلی
* دروس تخصصی و استاد مورد علاقه دانشجو	* مسائل مطرح شده در فضای مجازی
* مواجهه دانشجو با مسائل حوزه تحصیلی	* تلاش برای حل مسائل و مشکلات جامعه
* بافت و زمینه‌های تحصیلی	* جدید بودن مباحث درسی
* مهم بودن مد پژوهشی برای انتخاب	۲. توجه به مد پژوهشی
* هم‌مونیک شدن یک مفهوم	* مد شدن یک موضوع در بین دانشجویان
* روندهای جهانی در حوزه علوم ارتباطات	* غالب شدن موضوعات خاص
	* مد شدن یک موضوع جدید
	۳. چالش‌های دانشجویان

¹. Discourse Analysis

<p>*عدم درک مفهوم مسئله</p> <p>*تفاوت بین مسئله اجتماعی با مسئله پژوهشی</p> <p>*مشاوره با استادان برای رسیدن به مسئله</p> <p>*انتخاب اولویت‌ها و جهت‌گیری دانشجویان</p> <p>*پیچیده و چندبعدی بودن مسئله‌یابی</p> <p>*تفاوت بین واقعیت عینی و وضعیت ایده‌آل</p>	<p>*ابهام مفهوم مسئله برای دانشجویان</p> <p>*ابهام و ناشناخته بودن طرح مسئله برای دانشجویان</p> <p>*دشواری مسئله‌یابی در ترم‌های ابتدایی</p> <p>*عدم آشنایی با طرح مسئله در ترم‌های اولیه</p> <p>*نداشتن مسئله و سرگردانی دانشجویان</p> <p>*تفاوت رویه‌ها و استانداردها انتخاب موضوع در دانشگاه‌های مختلف</p>
<p>۴.نقش استاد راهنما</p> <p>*کمک به تبدیل مسئله به عنوان رساله</p> <p>*نقش استادان در اولویت‌بندی موضوع</p> <p>*تاثیر و تشویق استادان در رشد فردی دانشجویان</p> <p>*نقش استادان در جهت دادن موضوعات</p>	<p>*مشاوره برای یافتن مسئله پژوهش</p> <p>*علاقه شخصی و پژوهشی استادان</p> <p>*نقش استادان بر شکل‌گیری هویت علمی دانشجویان</p> <p>*هدایت دانشجویان بدون موضوع</p>
<p>۵.عوامل فردی</p> <p>*عوامل فردی و اجتماعی انتخاب موضوع</p> <p>*درگیری ذهنی دانشجو</p> <p>*تجربه زیسته</p> <p>*دغدغه‌های نظری و فلسفی</p> <p>*جهت‌گیرهای دانشجو</p>	<p>*دغدغه‌های شخصی و علمی دانشجو</p> <p>*اهمیت دغدغه‌های دانشجو</p> <p>*خانواده و جامعه</p> <p>*ایده دانشجو</p> <p>*انتخاب شخصی و علائق فردی</p>
<p>۶.عوامل سیاسی و اجتماعی</p> <p>*مشکلات ساختاری عامل بی‌انگیزگی دانشجو</p> <p>*مشکلات ساختاری در حکمرانی</p> <p>*رویه‌های گفتمانی و ساختار سیاسی</p> <p>*عوامل محیطی</p>	<p>*رویدادهای اجتماعی و سیاسی در جامعه (مثل اعتراضات)</p> <p>*نقش دولت‌ها در ایجاد مسئله</p> <p>*تغییر و تحولات اجتماعی</p>
<p>۷.استراتژی‌های دانشجویان</p> <p>*انتخاب موضوعات کم‌ریسک</p> <p>*موضوعات جمع و جور و قابلیت انجام در کمترین زمان</p> <p>*انتخاب موضوعات حساس، جدید و بکر</p> <p>*حیثیتی بودن مسئله انتخاب موضوع برای برخی از دانشجویان</p>	<p>*انتخاب موضوعات ساده و راحت</p> <p>*گرایش به استادان راهنما دارای نفوذ در شورای دانشکده و گروه آموزشی</p> <p>*منافع و محاسبات دانشجویان</p> <p>*انتخاب موضوعات خاص جهت ایجاد پژوهش و اعتبار</p>
<p>*انتخاب موضوع رساله و استاد راهنما برای نظریه‌زینه و فایده</p>	<p>*براساس دستیابی به منافع در آینده (اعم از شغلی، استخدامی، جذب هیئت علمی، تصویب و داوری راحت موضوع)</p>

<p>*انتخاب موضوع جهت الگوگیری برای انجام سریع در کمترین زمان</p>	<p>*انتخاب موضوعات در جهت متفاوت بودن ۸. فضای دانشجویی و جو حاکم در دانشگاه</p>
<p>*استادمحور بودن/دانشجومحور بودن</p>	<p>*باسوادتر بودن دانشجویان امروزی</p>
<p>*عاملیت دانشجو</p>	<p>*تغییر نقش استادان</p>
<p>*تاثیرگذاری ساختارها دانشگاه عاملیت حداقلی دانشجویان نخبه</p>	<p>*انجام رساله برای رفع تکلیف(روزمرگی دانشجویان)</p>
<p>*اهمیت جو و اتمسفر علمی دانشگاه</p>	<p>*تاثیر توامان ساختار و عاملیت</p>
<p>*فضای روشنفکر دانشکده و دانشگاه</p>	<p>*اهمیت عوامل محیطی</p>
<p>*مشکلات و مسائل دانشگاه و دانشجو</p>	<p>*استاد راهنما و سنت‌های آکادمیک</p>
<p>*شیوه نگاه متفاوت دانشگاه‌ها به موضوعات</p>	<p>۹. چالش‌های ساختاری نظام دانشگاهی *نقش استادان در مشاوره و شورای دانشکده در تصویب موضوع</p>
<p>*عدم موضوعیت مسئله‌مندی در ایران</p>	<p>*اوایت‌بندی پژوهشی و موضوعی دانشگاه‌ها و گروه‌های آموزشی</p>
<p>*عدم اهمیت مسئله برای اکثر دانشجویان</p>	<p>*تخصص استادان و حدود موضوعی آنها</p>
<p>*دانشجویان فرمالیست</p>	<p>*عدم ارتباط و پیوند دانشگاه با سایر نهادهای جامعه</p>
<p>*دانشجویان شاغل/کارمند</p>	<p>۱۰. تیپ‌شناسی دانشجویان *دانشجویان مسئله‌محور</p>
<p>*دانشجویان فرصت‌طلب(آسانسوری)</p>	<p>*دانشجویان بی تفاوت</p>
<p>*مهارت دانشجویان در استفاده از هوش مصنوعی</p>	<p>*دانشجویان محصل</p>
<p>*تاثیر رسانه‌های دیجیتال و جرایم سایبری</p>	<p>۱۱. نقش تحولات فناورانه در مسئله‌یابی *اهمیت هوش مصنوعی و فناوری‌های نوین در آموزش و پژوهش</p>
<p>*تاثیر رسانه‌های دیجیتال و جرایم سایبری</p>	<p>*جهت دادن هوش مصنوعی به موضوعات و مسئله‌یابی</p>
<p>*تاثیر رسانه‌های دیجیتال و جرایم سایبری</p>	<p>۱۲. غلبه نگاه آسیب‌شناسانه در پژوهش‌ها *غالب شدن یک موضوع در دو جنبه آسیب‌شناسانه و نوآورانه *رویکرد آسیب‌شناسانه وجه غالب پژوهش در ایران</p>

ب. کدهای سازمان دهنده

۱. عاملیت دانشجو

*دغدغه‌های شخصی و علمی
*انگیزه‌ها و محاسبات عقلانی
*اهمیت عوامل محیطی

*تجربه زیسته آموزشی

*استراتژی‌های انتخاب موضوع

۲. ساختارهای دانشگاهی

*نقش استادان و نظام راهنمایی
*محدودیت‌های نهادی و
سیاسی

*استانداردها و انتظارات آکادمیک

*انتظارات و جایگاه رساله در نظام

*عدم پیوند دانشگاه و جامعه
آموزشی

۳. تعامل عاملیت و ساختار

*سازگاری یا تعارض بین علایق

*نقش واسطه‌ای استادان در این
فردی و انتظارات نهادی

تعامل

*شیوه ارتباط دانشگاه با نهادهای
اجتماعی

اجتماعی

۴. عوامل زمینه‌ای موثر

*فضای سیاسی و اجتماعی

*جایگاه پژوهش‌های دانشگاه در نظام

*محدودیت‌های نهادی

*تحوالات فناورانه

حکمرانی

*رویکردهای پژوهشی غالب در نظام

آموزشی

۵. پیامدهای وضعیت حاکم بر دانشگاه

*روزمرگی فضای دانشگاه

*عدم ارتباط پژوهش‌ها با نیازهای
اجتماعی

*بی اعتبار شدن جایگاه رساله

*کارایی نظام آموزش عالی در
در توسعه علم

پرورش پژوهشگران

*پراکندگی موضوعی و کاهش
نوآوری

نوآوری

ج. کدهای انتخابی
(گزینشی)

چندگانگی بین عاملیت دانشجو، ساختارهای دانشگاهی و عوامل زمینه‌ای موثر در
فرآیند مسئله‌یابی

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

یافته‌های جدول بالا نشان می‌دهد مسئله‌یابی در علوم ارتباطات در نظام دانشگاهی ایران فرآیند پیچیده‌ای بین عوامل فردی (عاملیت دانشجو)، عوامل ساختاری (نظام دانشگاهی) و عوامل زمینه‌ای (سیاسی و اجتماعی) است. از یک سو، دانشجویان با انگیزه‌ها، دغدغه‌ها و توانایی‌های متفاوت به این فرآیند نزدیک می‌شوند و از سوی دیگر، ساختارهای دانشگاهی با انتظارات، محدودیت‌ها و امکانات خاص خود بر این فرآیند تأثیر می‌گذارند. همچنین انتظارات کلان سیاسی و عدم پیوند دانشگاه با جامعه و نهادهای اجتماعی باعث کم اهمیت شدن جایگاه رساله‌ها در تصمیم‌سازی سیاسی و اجتماعی می‌شود. در ادامه به بررسی عوامل اصلی فرآیند مسئله‌یابی در دو دانشگاه علامه طباطبائی و دانشگاه تهران در رشته علوم ارتباطات می‌پردازیم.

۱. عاملیت دانشجو

مقوله عاملیت دانشجو به معناسازی، انتخاب‌ها و استراتژی‌های خود دانشجو می‌پردازد که در ادامه به تجزیه و تحلیل این مقوله پرداخته می‌شود. یکی از منابع اصلی انتخاب موضوع همان گونه که در مصاحبه‌ها نیز اشاره شد، مقوله «دغدغه‌های شخصی و علمی» دانشجویان محسوب می‌شود. به عنوان مثال مصاحبه‌شونده ۳ می‌گوید: «دغدغه‌های شخصی و علمی پژوهشگر مهم‌ترین عامل است... زمانی که دانشجو درگیر یک مسئله واقعی اجتماعی یا علمی می‌شود، ذهن او به سمت پرسشگری سوق پیدا می‌کند.» (کد ۲۷) این گزاره، «دغدغه» را به عنوان هسته مرکزی عاملیت دانشجو برمی‌سازد. براساس یافته‌های تحلیل محتوا رساله‌ها بخشی از دانشجویان براساس علایق شخصی و دغدغه‌های ذهنی به سراغ انتخاب موضوع می‌روند. همچنین برخی از دانشجویان در رساله‌های خود به این موضوع اشاره کرده‌اند به عنوان مثال ثریا موسوی (۱۳۹۹) از دانشگاه علامه طباطبائی در صفحه ۲۴ رساله خود نوشته است: «انگیزه من از نگارش این پژوهش، مشارکت در حل مسئله کم‌آبی ایران است...» و از دانشگاه تهران نیز حسین حسینی (۱۳۹۴) در بخش پیشگفتار خود آورده است: «من در این پایان نامه دکترای ارتباطات به مطالعه پیامدهای ناشی از عضویت زوجین در شبکه اجتماعی فیس بوک بر ارتباطات و روابط میان زن و شوهر به عنوان یکی از خرده نظام‌های خانواده در ایران خواهم پرداخت این موضوع علاوه بر آنکه یک دغدغه شخصی برای من است» بنابراین دغدغه‌های شخصی و علمی یکی از مولفه‌های مسئله‌یابی در میدان دانشگاه است.

تجربه زیسته آموزشی یکی دیگر از عواملی است که باعث کنشگری و یا عدم کنشگری دانشجویان در مسئله‌یابی و انتخاب موضوع رساله افراد می‌شود. به عنوان مثال مصاحبه‌شونده ۶ تحول در زندگی علمی‌اش این‌گونه روایت می‌کند: «برای من آن لحظه یک تصادفایی شد که در تحول من تاثیر گذاشت در درس... بر حالت‌های ترس غلبه کردم گفتم من کنفرانس ارائه می‌دهم... این تشویق و تعریف خیلی زیاد باعث علاقه من به درس توسعه شد.» (کد ۱۷۱) این روایت، تحول هویت را از طریق یک رویداد محوری نشان می‌دهد. این یک تجربه زیسته است که هویت دانشجو را از فردی خجالتی به «کنشگر و علاقه‌مند به علمی» باز می‌سازد. تشویق استاد، یک کنش گفتاری است که نه تنها تأیید می‌کند، بلکه مشروعیت‌بخش و هویت‌بخش است و هویت جدید دانشجوی توانمند به علم را برای فرد می‌سازد. این نشان‌دهنده قدرت گفتاری استادان در شکل‌دهی به عاملیت دانشجویان است.

اگر این روایت را به زبان بوردیو تفسیر شود در اینجا سخنان استاد نقش ارزش‌ها میدان دانشگاه را دارند که دانشجو با درونی سازی این ارزش‌ها بدل به سوژه موفق می‌شود. در واقع عادت‌واره دانشجو موفق درونی کردن ارزش‌هایی مثل انجام به موقع و دقیق تکالیف ارائه شده از سوی استاد، مثل ارائه کنفرانس کلاسی است و البته دانشجو موفق در فضای دانشگاه با تشویق استاد موفق به کسب سرمایه نمادین نیز می‌شود. این سرمایه نمادین شاید باعث شود دانشجو در انتخاب موضوع رساله خود از استراتژی خاصی مثل انتخاب موضوعات برای ایجاد پرستیژ (۱۴۲)، (۱۴۴، ۱۴۸) استفاده کند. در نهایت تجربه زیسته دانشجو یکی از عوامل اصلی انتخاب موضوع پژوهش دانشگاهی است. اهمیت این موضوع تا آنجا است که یکی از دانشجویان دکتری دانشگاه علامه طباطبائی به نام اعظم ده‌صوفیانی (۱۴۰۱) بخشی از رساله خود را به «درآمد تجربه زیسته‌اشنایی با کارتن خوابی» اختصاص داده و از دلایل انتخاب موضوع خود سخن گفته است.

انگیزه‌ها و محاسبات عقلانی

قطعا بخش بزرگی از دانشجویان براساس استراتژی محاسبات عقلانی و عقلانیت ابزاری و منطق بازار به انتخاب موضوع رساله می‌پردازند. برای مثال مصاحبه‌شونده ۱۱ صراحتاً می‌گوید: «دانشجوها مثل هر موجود انسانی که در ایران زندگی می‌کند محاسبات خاص خودشو داره دیگه... محاسبه می‌کنه اگرچه پایان‌نامه بگیره با چه کسی بگیره در چه فضایی این موضوع رو دنبال کنه که به نفعش خواهد بود در آینده که جذب بشه یا مثلاً پستی گیرش بیاد... این هست

نمیشه منکرش شد.» (کد ۱۵۱-۱۵۵) این بیان، «عقلانیت ابزاری» را به عنوان یک فرم غالب از عاملیت در میدان دانشگاه معرفی می‌کند. در واقع دانشجو دانشگاه را نه یک نهادی که باید به دنبال تولید معرفت و علم باشد، بلکه همچون بازاری می‌بیند که در آن باید سرمایه‌های خود (زمان، انرژی) را برای افزایش منافع فردی در آینده (شغل، موقعیت) سرمایه‌گذاری کند. به زبان گفتمان «محاسبات»، «نفع»، «جذب شدن» و این واژگان، گفتمان «بازار و اقتصاد» را به درون گفتمان «آکادمیک» وارد می‌کنند و نشان می‌دهند که چگونه منطق نئولیبرالیسم، عاملیت دانشجو را به سمت استراتژی به جای کشف حقیقت و کسب علم و معرفت سوق می‌دهد. در این منطق وظیفه دانشگاه نه تولید علم و معرفت بلکه به عنوان یک دستگاه ایدئولوژیک هدفش تولید نیروی کار در جهت اهداف بازتولید روابط قدرت است.

استراتژی‌های انتخاب موضوع

این مقوله به تاکتیک‌ها و روش‌هایی اشاره دارد که دانشجویان به‌طور آگاهانه یا ناخودآگاه برای انتخاب موضوع رساله و عبور از موانع دانشگاهی به کار می‌گیرند. این استراتژی‌ها عمدتاً در پاسخ به ساختارهای پیچیده، محدودیت‌ها و انتظارات میدان دانشگاه شکل می‌گیرند. به عبارت دیگر نحوه مواجهه دانشجویان در میدان دانشگاه با انتخاب موضوع رساله پیچیدگی‌های خاص خود را دارد که دانشجویان با توجه شرایط، اهداف خود سعی می‌کند استراتژی‌های مختلفی را به کار می‌گیرند. مصاحبه‌شونده ۴ از قول دانشجویان می‌گوید: «دانشجو می‌خواهد تا جایی که ممکن سریع و راحت این مرحله را پشت سر بگذارد... موضوعی را انتخاب کند که خیلی ساده و راحت قابلیت انجام سریع داشته باشد... با کسی [استاد راهنما] می‌گیرد که غالباً بتواند به او کمک کند... گرایش پیدا می‌کند به قدرت چه کسی احتمالاً دارای قدرت بیشتر [استاد با نفوذ] هست.» (کد ۴۵-۴۷) این گزاره، «استراتژی منافع‌گرایی» را به جای «استراتژی کاوش علمی» نشان می‌دهد. به زبان دیگر دانشجو تحصیلات تکمیلی رساله و پایان‌نامه را نه یک مسیر اکتشاف علمی بلکه یک امر فرمالیستی و یا یک مانع بورکراتیک برای عبور می‌بیند.

رویکرد تحلیل گفتمان عبارت بالا نشان می‌دهد بخشی از دانشجویان به قدرت‌گرایی دارند. این عبارت به وضوح نشان می‌دهد که دانشجو به خوبی از جغرافیای قدرت در میدان دانشگاه آگاه است و عاملیت خود را برای همسو شدن با کانون‌های قدرت (استادان پرنفوذ) به کار می‌گیرد تا شانس موفقیت خود را افزایش دهد. این بازی کاملاً عقلانی در یک میدان

نهادی است. در ادامه با توجه به اهمیت استراتژی‌های انتخاب موضوع به تجزیه و تحلیل بیشتر این مقوله پرداخته می‌شود.

الف). انتخاب موضوعات کم‌ریسک و ساده (استراتژی بقا)

مصاحبه‌شونده ۳ می‌گوید: «بسیاری از دانشجویان برای کاهش ریسک و سریع‌تر شدن فرآیند دفاع، موضوعاتی با حساسیت کمتر برمی‌گزینند.» (کد ۳۹). مصاحبه‌شونده ۴ نیز می‌گوید: «دانشجو می‌خواهد تا جایی که ممکن است سریع و راحت این مرحله را بگذراند... موضوعی را انتخاب کند که خیلی ساده و راحت قابلیت انجام سریع داشته باشد.» (کد ۴۵-۴۶). این استراتژی، انتخاب موضوعاتی است که از نظر روشی، دسترسی به داده، و حساسیت محتوایی، کمترین احتمال رد شدن یا مواجهه با مشکل را داشته باشند. موضوعات «تکراری اما کم ریسک» بر موضوعات «نو اما پرچالش» ترجیح داده می‌شوند. هدف غایی چنین دانشجویانی گذر از مرحله رساله و کسب مدرک دوره دکتری است. دانشجویان به‌صورت عقلانی، هزینه‌ها (زمان، انرژی، خطر رد شدن) و فواید (تصویب سریع، تسریع فارغ‌التحصیلی) را مورد سنجش و ارزیابی قرار می‌دهد و راهی را انتخاب می‌کند که سود آنی و قطعی آن بیش‌تر باشد. به زبان ویر در اینجا دانشگاه به یک «سیستم بوروکراتیک» تقلیل می‌یابد که باید از موانع آن عبور کرد.

زبان به کار رفته در این مصاحبه‌ها بر گفتمان «کارایی» و «عبور» تاکید دارد. واژگان کلیدی مانند «سریع»، «راحت»، «کم ریسک»، «حساسیت کمتر»، نشان‌دهنده اولویت قاطع «فرم» بر «محتوا» و «عملکردگرایی» بر «اصالت‌گرایی» است. در این رویکرد پژوهش دانشگاهی را به یک «تکلیف اداری» بدل می‌شود که باید هر دانشجویی به جای توجه به کار جدی پژوهشی (تولید معرفت و یا ارائه پژوهش کاربردی) بیشتر به به دنبال رفع تکلیف و گذر از سیستم بوروکراتیک دانشگاه است. بر همین اساس بخشی از دانشجویان در این دسته قرار می‌گیرند بنابراین بخشی از منطق مسئله‌یابی دانشجویان انتخاب موضوعات دم دستی و ساده است که سریع‌تر بتواند تحصیل خود را به اتمام برسانند و یا موضوع به گونه‌ای باشد که زمان و هزینه زیادی از آنها نگیرد. در واقع بخشی از دانشجویان به تعبیر مصاحبه‌شونده ۴ به دنبال حل مسئله زندگی خودشان هستند: «دانشجو زیاد دنبال این نیست که یک مسئله را حل کند بیشتر دنبال این هست که هر چه سریع‌تر مسئله خودش را حل کند».

ب). گرایش به استادان پرنفوذ (استراتژی سرمایه اجتماعی)

مصاحبه‌شونده ۴ در این باره می‌گوید: «مسئله بعدی این است که دانشجو موضوع‌اش را با کسی می‌گیرد که غالباً بتواند به او کمک کند... برای همین خاطر گرایش پیدا می‌کند به قدرت؛ چه کسی احتمالاً دارای قدرت بیشتر هست و می‌تواند با اون اعمال قدرتش به دانشجو در این مسیری که داره حرکت می‌کند کمک کند.» (کد ۴۷). همچنین مصاحبه‌شونده ۱۱ به «شهرت‌گرایی در انتخاب استاد راهنما» اشاره می‌کند (کد ۴۹). دانشجو به دنبال استاد راهنمایی می‌گردد که نه تنها از نظر علمی قوی باشد، بلکه از «سرمایه اجتماعی» و «نفوذ» کافی در شورای دانشکده برخوردار باشد تا بتواند پروپوزال او را به راحتی به تصویب برساند و مسیر اداری را برای‌اش هموار کند.

به نظر می‌رسد اهمیت نفوذ و قدرت استادان در واقعیت آنگونه که در فضای دانشکده‌ها پیچیده است نباشد اما دانشجویان احساس می‌کنند که تصویب پروپوزال یک فرآیند صرفاً علمی نیست، بلکه یک فرآیند تا حدی «نهادی» است که در آن نفوذ استاد می‌تواند (تعیین‌کننده) باشد.

براساس رویکرد تحلیل گفتمان؛ این استراتژی، اهمیت «قدرت» و «نفوذ» را در میدان دانشگاه نشان می‌دهد. دانشگاه به عنوان یک نهاد علمی باید پایبند به اصول اخلاقی و علم باشد اما یافته‌های مصاحبه‌ها نشان می‌دهد عوامل غیر از اصول علمی هم وجود دارد که ممکن است در تصویب موضوع رساله‌ها و پایان‌نامه‌ها تاثیرگذار باشد.

ج). انتخاب موضوعات مد روز و هژمونیک (استراتژی مقبولیت و مدگرایی)

مصاحبه‌شونده ۲ می‌گوید: «به صورت خود به خودی به نظرم اینگونه می‌روند به سراغ مسئله... در فضای آکادمیک وجه غالب پیدا می‌کند برای مثال اکنون هوش مصنوعی وجه غالب پیدا کرده... یا یک مفهومی حالت هژمونیک پیدا می‌کند که ذیل آن همه به گونه‌ای درگیر آن مفهوم می‌شوند.» (کد ۱۸-۱۹). مصاحبه‌شونده ۱۱ نیز از «ترند شدن موضوعات» صحبت می‌کند (کد ۱۴۷). دانشجویان به سمت موضوعاتی جذب می‌شود که در یک مقطع زمانی خاص، در مرکز توجه آکادمیک و رسانه‌ای قرار دارند (مثل جامعه اطلاعاتی، هوش مصنوعی، شبکه‌های اجتماعی). این موضوعات «مشروعیت» و «اعتبار» (آنی) دارند.

این استراتژی، گفتمان «تقلید» و «مدگرایی» را نمایندگی می‌کند. این رویکرد، «نوآوری» را قربانی «مقبولیت» می‌کند. گفتمان مسلط دانشگاه که بر اصالت تأکید دارد، در عمل با یک گفتمان زیرزمینی «سریع و مطمئن» به چالش کشیده می‌شود. این نشان‌دهنده یک شکاف گفتمانی بین آنچه دانشگاه ادعا می‌کند (اصالت) و آنچه در عمل پاداش می‌دهد (عبور کم‌خطر) است.

این استراتژی‌ها نشان می‌دهند که دانشجویان «کنشگران عقلانی» هستند که در یک «میدان نهادی پیچیده» عمل می‌کنند. آنها منفعل نیستند، بلکه به‌طور فعال و استراتژیک برای افزودن به منافع خود (اعم از مادی و نمادین) و کمتر کردن ریسک‌ها، دست به انتخاب می‌زنند.

رویکرد تحلیل گفتمان نشان می‌دهد که چگونه زبان و گفتمان‌های مسلط (منطق بازار، نفوذگرایی، فرم‌گرایی) گفتمان اصیل آکادمیک (کنجکاوی، حقیقت‌جویی، علم‌گرایی) را به حاشیه رانده و بازتعریف کرده‌اند. دانشجو نه تنها با قواعد رسمی، که با این گفتمان‌های حاکم در فضای دانشگاه نیز همسو می‌شود تا مشروعیت کسب کند. نتیجه این استراتژی‌ها، «بازتولید وضع موجود» است. دانشگاه به جای آن که موتور «نوآوری» و «نقد» باشد، به کارخانه‌ای برای تولید «مدرک» و «سوژه‌های مطیع» برای بازار کار تبدیل می‌شود که استراتژی‌های فردی را جایگزین آرمان‌های جمعی می‌کنند.

دانشجو با انتخاب یک موضوع مد روز، هم از «امنیت» ناشی از تقلید از جمع برخوردار می‌شود (چون موضوع مورد تأیید است) و هم احساس تمایز و روزآمد بودن می‌کند (چون روی یک موضوع جدید کار می‌کند). این یک استراتژی کم‌خطر برای کسب مقبولیت اجتماعی درون میدان است. واژه «هژمونیک» به‌درستی نشان می‌دهد که این مدها برساخته‌ی قدرت هستند و به صورت گفتمانی تحمیل می‌شوند. بخشی از دانشجویان نه براساس کنجکاوی، که براساس نوعی اجبار ناشی از مدگرایی به عنوان یک گفتمان مسلط، موضوع انتخاب می‌کند. به تعبیر دیگر این موضوعات قابل گفتن و مشروع شده‌اند و پرداختن به آنها نوعی «سرمایه نمادین» به ارمغان می‌آورد.

د). انتخاب موضوع بر اساس نظریه هزینه-فایده و منافع آینده (استراتژی سرمایه انباشتی)

مصاحبه‌شونده ۱۱ به صراحت می‌گوید: «دانشجوها مثل هر موجود انسانی که در ایران زندگی می‌کند محاسبات خاص خودش را دارد... محاسبه می‌کند چه پایان‌نامه بگیرد با چه کسی بگیرد در چه فضایی این موضوع رو دنبال کند که به نفع‌اش خواهد بود در آینده چه [کمکی به] جذب

[هئیت علمی شدن] خواهد کرد یا مثلاً پستی بدست بیاورد یا بتواند خلاصه باهاش نان بخورد در آینده... این هست نمی‌شود منکرش شد.» (کد ۱۵۱-۱۵۵). این دقیقاً اشاره به «نظریه هزینه-فایده» دارد. دانشجویان موضوع و استاد راهنما را نه بر اساس علاقه علمی، بلکه به عنوان یک فرصت برای آینده شغلی و اجتماعی خود در نظر می‌گیرد. موضوعی انتخاب می‌شود که بتواند رزومه را تقویت کند، شبکه ارتباطی مفیدی بسازد یا مستقیماً به شغل آینده مرتبط باشد. این ناب‌ترین شکل «عقلانیت ابزاری» و «کنش عقلانی معطوف به هدف» است. دانشجویان به‌طور کاملاً عقلانی، تمام گزینه‌ها را ارزیابی می‌کند تا بازدهی سرمایه (زمان و انرژی صرف شده) در آینده را بیشتر کند. رساله به یک «کالای نمادین» تبدیل می‌شود که ارزش مبادله‌ای آن در بازار کار مهم‌تر از ارزش علمی (اکتشاف علمی و تولید علم و معرفت) آن است. براساس رویکرد تحلیل گفتمان، گفتمان حاکم بر این استراتژی، گفتمان «بازار» و «سرمایه‌گذاری» است. زبان به کار رفته، زبان اقتصاد و سرمایه است: «محاسبه»، «نفع»، «جذب شدن»، «نان خوردن». این گفتمان، منطق نئولیبرال را درونی‌سازی کرده و دانشجویان را به یک «کارگزار اقتصادی» تبدیل می‌کند که در میدان دانشگاه مشغول سرمایه‌گذاری بر روی خود است.

ه. انتخاب موضوعات خاص و بکر برای کسب پرستیژ (استراتژی تمایز نمادین)

مصاحبه‌شونده ۱۱ می‌گوید: «مسئله سوم مسئله پرستیژ است به هر حال برای دانشجویان اینکده چه موضوعی انتخاب کنند یک موضوع پرستیژیست... بعضی‌ها سعی می‌کنند که خلاصه موضوعی را انتخاب کنند که هیچ‌کسی راجع آن کار نکرده... یا اولین باره یا فکر می‌کند اولین باره یا خیلی مثلاً سطحش بالاست.» (کد ۱۴۲-۱۴۴). همچنین به «حیثیتی بودن انتخاب موضوع» اشاره می‌شود (کد ۱۴۵). در تقابل با استراتژی کم‌ریسک، برخی دانشجویان به دنبال موضوعات کاملاً جدید، بکر و اغلب پیچیده می‌روند تا از دیگران متمایز شوند و «پرستیژ» (اعتبار و حیثیت) آکادمیک کسب کنند. این استراتژی معطوف به «عقلانیت ارزشی» است، اما هدف غایی مقبولیت اجتماعی و «افتخار نمادین» است. این یک استراتژی پرریسک برای کسب یک مزیت نمادین در میدان دانشگاه است. از نظر بوردیو، این تلاش برای «تمایز» است. فرد با انتخاب موضوعی منحصر به فرد، سعی در خروج از «عادی بودن» و کسب هویتی ممتاز دارد.

در این رویکرد واژه «پرستیژ» کلیدی است. برای بخشی از دانشجویان (تیپ دانشجوی/محصل) دانشگاه به عنوان یک عرصه رقابت برای کسب اعتبار و هویت است. بنابراین موضوع رساله می‌تواند به دانشجو در کسب هویت دانشجویی و اعتبار علمی در بین استادان و فضای دانشگاه کمک کند.

و) الگویی و کپی‌کاری با تغییرات جزئی (استراتژی تقلید و کاهش عدم قطعیت)

مصاحبه‌شونده ۴ می‌گوید: «خصوصاً الگوهای قبلی هم وجود داشته باشد که بتواند از آن الگوها چیکار کند؟ به صورت کپی فقط با یک تغییرات جزئی این کار را انجام بدهد.» (کد ۱۶۱). برخی از دانشجو به جای تولید ایده جدید، به پایان‌نامه‌های دفاع شده قبلی رجوع می‌کند و یک موضوعی شبیه آن را انتخاب می‌کند و تنها با ایجاد تغییرات کوچک (مثلاً تغییر جامعه آماری، تغییر محدوده مکانی یا زمانی)، آن را به عنوان موضوع خود ارائه می‌دهد. بخشی از پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد دهه ۱۳۷۰ دانشگاه علامه طباطبائی از این قسم هستند این پایان‌نامه‌ها به تحلیل محتوای ساختار مطالب دو یا چند روزنامه می‌پردازند که فقط اسم روزنامه‌ها تغییر می‌کند و یا برخی از موضوعات درباره بازنمایی در شبکه‌ها اجتماعی در دهه ۱۳۹۰ نیز این‌گونه است.

۲. ساختارهای دانشگاهی

این مقوله به قواعد، هنجارها و محدودیت‌های از پیش تعیین شده‌ای اشاره دارد که دانشجو در آن عمل می‌کند. در واقع دانشگاه به عنوان یک میدان عرصه رقابت نیروهاست. عرصه‌ای که دانشجویان، استادان، کادر آموزشی، حراست، نهادهای حکومت در حال نوعی تاثیرگذاری و تاثیرپذیری از هم دیگر هستند و البته عرصه تعارض منافع نیز هست.

نقش استادان و نظام راهنمایی

استادان قطعاً یکی از مهره‌های تاثیرگذار دانشگاه هستند که می‌تواند میانجی قدرت در دانشگاه باشند و یا در مواردی به عنوان حافظان ارزش‌های دانشگاهی در مقام مقاومت ظاهر شوند. به زبان دیگر نقش استادان به ویژه استادان راهنما به عنوان واسطه‌ای بین دو سطح ساختار دانشگاه و عاملیت دانشجو بسیار حیاتی است. آنان می‌توانند هم به پرورش عاملیت دانشجو کمک کنند و هم او را با الزامات ساختاری نظام دانشگاهی آشنا سازند. همچنین استادان می‌توانند

بخشی از نیروی ساختاری (ایدئولوژی سیاسی) باشند و یا با آموزش و پژوهش دانشجویان خلاق و مستقل گام‌های مهمی برای تولید دانش نقش مهمی در عاملیت دانشجویان داشته باشند.

مصاحبه‌شونده ۱ درباره اهمیت کار استاد راهنما می‌گوید: «سخت‌ترین کاری که معمولاً من در پایان‌نامه انجام می‌دهم این است که بتوانم کمک کنم بچه‌ها از مسئله اجتماعی حرکت کنند به سمت مسئله پژوهشی.» (کد ۶) این جمله نقش استاد را به عنوان «دروازبان» که بر مرز بین پژوهش «قابل قبول» و «غیرقابل قبول» نظارت دارد، نشان می‌دهد. در واقع استاد یک هدایتگر است که زبان و دغدغه‌های دنیای خارج (مسئله اجتماعی) را به زبان هنجارهای پذیرفته شده درون میدان دانشگاه (مسئله پژوهشی) تبدیل می‌کند. اگر این جمله به زبان تحلیل گفتمان مورد بررسی قرار گیرید نشانگر قدرت تعیین کننده استاد بین علم و غیر علم خواهد بود، این موضوع نشانگر قدرت و نفوذ استاد در علمی بودن و یا علمی نبودن شیوه بیان دانشجو است و استاد راهنما می‌تواند تقابل دوگانه بین علم و غیرعلم ایجاد کند و محدوده علمی بودن یک موضوع را مشخص سازد. استاد راهنما کسی است که به ایده دانشجو مشروعیت می‌بخشد و مرز بین «مسئله اجتماعی» (غیرعلمی) و «مسئله پژوهشی» (علمی) را تعریف می‌کند. این تقابل، قدرت استاد را در تعریف محدوده «علم» و تعیین آنچه که شایسته پژوهش است را به نمایش می‌گذارد.

محدودیت‌های نهادی و سیاسی

مصاحبه‌شونده ۳ به صراحت اشاره می‌کند: «محدودیت‌ها و خط‌مشی‌های نهادی و سیاسی هم در این فرآیند دخیل‌اند.» (کد ۳۰) این گزاره به صورت تلویحی به «خطوط قرمز» اشاره دارد این محدودیت‌ها بخشی از پس‌زمینه و تاحدی هنجاری شده میدان هستند که دانشجو و استاد، حتی بدون اشاره صریح، آنها را درونی کرده‌اند و در انتخاب موضوعات لحاظ می‌کنند. گفتمان مسلط سیاسی، از طریق ایجاد ترس و احتیاط، خود را بر گفتمان آکادمیک تحمیل می‌کند و دایره امکانات پژوهشی را محدود می‌سازد. مصاحبه‌شونده ۴ نیز در این باره می‌گوید: «مسئله تو کشور ما اهمیتی ندارد... قطع ارتباط میان... نهادهای ما با حیطه دانشگاه... وجود دارد.» (کد ۴۳-۴۴) «قطع ارتباط با نهادها» نشان‌دهنده این است که دانشگاه از نقش تولید معرفت خود خارج شده و به حاشیه رانده شده است. این امر منجر به «انزوای دانشگاه» می‌شود که در آن پژوهش‌ها نه برای حل مسئله جامعه، که برای مصرف داخلی خود دانشگاه تولید می‌شوند.

استانداردها و انتظارات آکادمیک

مصاحبه‌شونده ۱۰ می‌گوید: «ممکن است که دانشگاه‌ها با همدیگر تفاوت داشته باشند دانشگاه آزاد و سراسری در استانداردها، محورها و رویه‌های کاری استاداها نیر متفاوت است» و از این جهت ممکن است که یک دانشگاهی یکسری اولویت‌های تعیین کرده باشند برای خودشان و این اولویت‌ها مثلاً فرض بکنید... ما اکنون فقط در روزنامه‌نگاری مثلاً عنوانی را قبول می‌کنیم... فقط در زمینه روزنامه نگاران ایران ارزش‌ها و علایق و کار مثلاً ایدئولوژی‌ها و عملکرد اونها هست» (کد ۱۱۹-۱۲۰-۱۲۱)

براساس رویکرد تحلیل گفتمان این عبارت نشانگر این موضوع است که هر دانشگاه رویه‌های مسئله‌یابی خاص خود را دارد و در هر دانشگاه موضوعات «قابل پژوهش» را مشخص کرده است که اولویت‌هایش «طبیعی‌شده» و از پیش مشخص هستند. این استانداردها به بخشی از عقل سلیم آکادمیک تبدیل شده‌اند. حتی نوع نگاه به موضوعات نیز مشخص است مصاحبه‌شونده ۱۰ اذعان دارد که اگر دانشجویی بخواهد در دانشکده و گروه آنها به روزنامه‌نگاری بپردازد باید از آن زاویه خاص به موضوع ورود کنند وگرنه امکان ندارد تصویب شود. عبارت «از قبل مشخص» نشان می‌دهد که این استانداردها امری گفتمانی و برساخته هستند، اما آنقدر تکرار و تحکیم شده‌اند که به صورت امری عینی و تغییرناپذیر جلوه می‌کنند. در واقع موضوعات خارج از این چارچوب را به حاشیه رانده می‌شوند و نامشروع قلمداد می‌شوند.

۳. تعامل عاملیت و ساختار

این مقوله به نحوه کنشگری دانشجو در مواجهه با ساختارها می‌پردازد و همچنین سازگاری یا تقابل بین خواسته‌های فردی دانشجو و الزامات ساختاری دانشگاه می‌پردازد.

سازگاری یا تعارض بین علایق فردی و انتظارات نهادی

مصاحبه‌شونده ۳ از تجربه خود می‌گوید: «ما گاهی برای اینکه رساله‌مان تأیید شود، موضوعات انتقادی را با پوشش مفهومی و اصطلاحی دیگری ارائه می‌کردیم.» (کد ۳۶) این روایت، نمونه‌ای از مقاومت دانشجویان برای دور زدن قوانین و محدودهای پژوهشی است. دانشجویان برای حفظ علاقه به موضوع انتقادی، مجبور به استفاده از یک «زبان رمزگذاری شده» می‌شود که برای ساختار قابل پذیرش باشد. تحلیل گفتمان بر روی «پوشش مفهومی و اصطلاحی» متمرکز

می‌شود. این یک راهبرد گفتمانی است که در آن دانشجو محتوای انتقادی خود را در قالب‌های تئوریک پیچیده یا بی‌ضرر می‌پوشاند تا از محدودیت‌های ساختاری بگریزد. این نشان‌دهنده نبرد پیچیده بر سر معنا بین عاملیت و ساختار است.

دانشجو عاملیت خود را نه از طریق تقابل، که از طریق «انطباق ظاهری» اعمال می‌کند. او یاد گرفته که برای بقا در میدان، باید قواعد بازی را بلد باشد. بنابراین استفاده از «پوشش مفهومی» برای دور زدن قوانین دانشگاه نشان‌دهنده یک تعارض عمیق است: ساختار، عاملیت نقادانه را مجاز نمی‌داند و عاملیت مجبور است برای بیان خود، به زبان خود ساختار پناه ببرد که نتیجه آن، خنثی‌سازی محتوای انتقادی اثر است.

نقش واسطه‌ای استادان در این تعامل

مصاحبه‌شونده ۳ در نقش استاد می‌گوید: «امروز... می‌بینم بیشتر دانشجویان ابتدا موضوعی را بر اساس علاقه خود انتخاب می‌کنند، ولی در فرآیند مشاوره علمی، این موضوع‌ها با تأکید بر کاربردی بودن، امکان دسترسی به داده‌ها و تأیید گروه علمی اصلاح و پالایش می‌شود.» (کد ۳۷-۳۸) استاد راهنما به عنوان یک صافی یا دروازه‌بان عمل می‌کند که بین دنیای ذهنی دانشجو و الزامات عینی ساختار (میانجی‌گری) می‌کند. «پالایش» یک فرآیند «اجتماعی‌سازی آکادمیک» است. دانشجو در فرآیند اجتماعی شدن در دانشگاه باید بتواند موضوعات را به زبان علمی مورد قبول دانشگاه بیان کند.

رویکرد تحلیل گفتمان، معیارهای ذکر شده، «کاربردی بودن»، «امکان دسترسی به داده» و «تأیید گروه» را برجسته می‌کند: این واژگان کلیدی گفتمان علم اثبات‌گرا (پوزیتیویست) و بخشی از زبان بوروکراسی آکادمیک هستند. استاد با تکیه بر این گفتمان، ایده خام دانشجو را منظم می‌کند و آن را به محصولی استاندارد و قابل قبول برای میدان تبدیل می‌نماید. این فرآیند هم می‌تواند توانمندساز و یا محدودکننده باشد. به این معنا به دانشجو کمک کند ایده ذهنی خود را منسجم کرده و به زبان علمی مورد قبول دانشگاه بیان کند و از سوی دیگر بخشی خلاقیت و قسمت غیر قابل قبول ایده دانشجو ذیل فرآیند استانداردسازی از بین برود.

۴. عوامل زمینه‌ای موثر

این عوامل به بافت کلان‌تری اشاره دارد که میدان دانشگاه در آن قرار گرفته است.

فضای سیاسی و اجتماعی

مصاحبه‌شونده ۵ می‌گوید: «یک عامل مهمی در واقع دوره‌های سیاسی‌اند... دوره‌ای که آقای خاتمی سر کار بود این‌ها اصلاً یکی نیست ساختار با گشودگی فضا روبرو بود در واقع {انتخاب} موضوعات تاثیرگذار بود.» (کد ۵۲) این گزاره به وضوح «تاریخمندی» و «سیاسی‌بودن» امر آکادمیک را نشان می‌دهد. «فضای گفتمانی» کلان جامعه (گشودگی یا انقباض) بر «هوایی که در دانشگاه تنفس می‌شود» اثر می‌گذارد و دامنه موضوعات پژوهش «قابل قبول» را تعیین می‌کند. براساس رویکرد تحلیل گفتمان، دوره‌های سیاسی بر میدان و کنشگران تاثیرگذار است و این نشان می‌دهد که دانشگاه یک جزیره جدا افتاده نیست، بلکه تحت تأثیر تحولات گفتمان سیاسی کلان، قرار دارد که دایره موضوعات مشروع دچار تغییر می‌شود. این موضوع نشانگر عدم استقلال دانشگاه به عنوان یک نهاد تولید معرفت در جامعه است.

تحولات فناورانه

مصاحبه‌شونده ۶ می‌گوید: «اکنون هوش مصنوعی وارد عرصه آکادمیک هم آموزشی و هم پژوهشی شده کاملاً متفاوت می‌کند... هوش مصنوعی دارد به بچه‌ها جهت می‌دهد.» (کد ۱۸۵-۱۸۷) در اینجا فناوری به یک «کنشگر» غیرانسانی تبدیل می‌شود که در فرآیند مسئله‌یابی نقش تعیین‌کننده دارد. هوش مصنوعی صرفاً یک ابزار نیست، بلکه یک محیط جدید است که شیوه‌های تفکر و پژوهش را دگرگون می‌سازد.

براساس رویکرد تحلیل گفتمان، هوش مصنوعی به عنوان رقیب نظام آموزشی به خصوص استادان توان جهت دادن به مسئله‌یابی دانشجویان را دارد و عبارت «جهت می‌دهد» حاکی از آن است که این کنشگر جدید، آنقدر قدرتمند است که عاملیت دانشجو را به سمت خود جذب می‌کند و جهت می‌دهد. این می‌تواند هم نوآوری ایجاد کند و هم به «یکسان‌سازی» موضوعات بینجامد. به زبان انتقادی هوش مصنوعی تنها یک ابزار نیست، یک «قدرت» است که جهت پژوهش‌ها را تعیین می‌کند. این پدیده، «هژمونی» یک مفهوم را نشان می‌دهد (کد ۱۹) که همه کنشگران میدان را به سمت خود جذب می‌کند. این امر می‌تواند به «استانداردسازی» موضوعات و «حاشیه‌رانی» مسائل بنیادی‌تر که با این پدیده همسو نیستند، بینجامد.

۵. پیامدهای وضعیت حاکم بر دانشگاه

این مقوله به نتایج و عواقب تعامل پیچیده عوامل فوق اشاره دارد.

روزمرگی فضای دانشگاه

با این حال فضای و جو عمومی دانشگاه به نوعی با روزمرگی درگیر است و این موضوع باعث شده بخشی از دانشجویان رغبت چندانی برای انجام رساله‌ها و پایان‌نامه‌های مسئله محور نداشته باشند. به طور مثال مصاحبه شونده ۸ می‌گوید: «خیلی وقت‌ها احساس می‌شود که یک حالت روزمرگی [در دانشگاه] حاکم شده یعنی بالاخره استاد می‌آید تدریسش را انجام می‌دهد موظفی اش را انجام می‌دهد، مقاله‌اش منتشر می‌کند و دانشجویان به هر حال بر اساس علاقه یا مثلا موضوعات مشابه هست یا هر چیزی موضوعاتی را انتخاب می‌کنند به عنوان رساله انجام می‌دهند ولی بعد در نهایت این نه در واقع می‌تواند به نوعی کندوکاو در مسائل و مشکلات نیازهای جامعه باشد نه در واقع در راستای تحولات فناورانه ایست که می‌تواند ایده‌ای ارائه بدهد در سیاستگذاری‌ها کمک کند». این موضوع نشانگر نوعی روزمرگی دانشجویان و استادان دانشگاه و فضای کلی دانشگاه است.

روزمرگی به معنای حاکمیت «عقلانیت ابزاری» و غلبه «فرم» بر «محتوا» است. دانشگاه به یک دستگاه بوروکراتیک تبدیل شده که در آن «انجام وظیفه» و «عبور از مرحله» جایگزین «تولید معرفت» و «اکتشاف علمی» شده است. در این وضعیت دانشجو برای رفع تکلیف رساله می‌نویسد. واژگان کلیدی مثل «موظفی»، «انجام دادن»، «گذراندن» نشانگر وضعیت روزمرگی هستند، این گفتمان، دانشگاه را از یک نهاد پویا به یک نهاد ایستا و بازتولیدکننده وضعیت موجود تبدیل می‌کند.

پراکندگی موضوعی و کمبود نوآوری در پژوهش‌ها

مصاحبه‌شونده ۱ از «ابهام مفهوم مسئله» (کد ۴) می‌گوید و مصاحبه‌شونده ۴ از «نداشتن مسئله» (کد ۱۶۲) صحبت می‌کند. همچنین تمایل به «کپی کردن با تغییراتی جزئی» (کد ۱۶۱) وجود دارد.

این پراکندگی و فقدان نوآوری، نتیجه «بحران معنا» در میدان دانشگاه شده است. دانشگاه هویت و رسالت واقعی خود را از دست داده است و پیوندی با مسائل و مشکلات برقرار نمی‌کند،

وقتی ارتباط دانشگاه با «مسائل واقعی» جامعه قطع شود و تحت فشار گفتمان‌های کوتاه‌مدت (مدزدگی، عقلانیت ابزاری) قرار گیرد، «مسئله‌ی اصیل جای خود را به «تکلیف» می‌دهد. استراتژی «کپی با تغییرات جزئی» بر عدم ریسک و نوآوری در عرصه پژوهش دانشگاهی اشاره دارد. این امر منجر به تولید انبوه مطالعاتی می‌شود که اگرچه «علمی» به نظر می‌رسند، اما فاقد نوآوری هستند و به غنای گفتمان علمی کمکی نمی‌کنند. به عبارتی، این نوع پژوهش‌ها نه سوالی را طرح می‌کند و نه پاسخی برای مسائل روز دارد.

جمع بندی

تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که «منطق مسئله‌یابی» یک فرآیند خطی و عقلانی صرف نیست، بلکه یک «عرصه مبارزه گفتمانی» است. در این عرصه، عاملیت دانشجو (با انگیزه‌ها و استراتژی‌هایش) در درون ساختارهای دانشگاهی (با هنجارها و محدودیت‌هایش) و تحت تأثیر عوامل زمینه‌ای (گفتمان‌های سیاسی و فناورانه) به کنش می‌پردازد. نتیجه این تعامل پیچیده، عمدتاً بازتولید «روزمرگی» و «رفع تکلیف» است، برای تغییر این وضعیت، نیاز به «بازاندیشی» در گفتمان‌های مسلط بر دانشگاه و ایجاد «فضاهای گفتگویی» است که در آن امکان طرح پرسش‌های بنیادین و متفاوت فراهم شود.

تحلیل گفتمان یافته‌های این پژوهش، تصویری روشن از دانشگاه به عنوان یک «دستگاه حقیقت‌ساز» (فوکو، ۱۹۸۰) در اختیار می‌گذارد که در آن، فرآیند به ظاهر خنثی و علمی «مسئله‌یابی»، در دام شبکه‌ای پیچیده از روابط قدرت گرفتار آمده است.

اول، گفتمان «عقلانیت ابزاری و بازار» به شدت گفتمان «کنجکاوی علمی و تولید معرفت» را به حاشیه رانده است. واژگان کلیدی چون «محاسبه»، «نفع»، «جذب شدن»، و «نان خوردن» (کد ۱۵۱-۱۵۵)، که از زبان مصاحبه‌شوندگان نقل شده، به وضوح نشان می‌دهد که منطق نئولیبرال چگونه درونی‌سازی شده و دانشجو را به یک «سرمایه‌گذار عقلانی» تبدیل کرده است که رساله را نه یک اثر علمی، بلکه یک «کالای نمادین» با ارزش مبادله‌ای در بازار کار می‌بیند. این گفتمان، توسط ساختار دانشگاهی که بر «کارایی»، «تصویب سریع» و «عبور از موانع بوروکراتیک» تأکید دارد، تقویت می‌شود.

دوم، گفتمان «قدرت و نفوذ» به طور نامرئی بر فرآیند مسئله‌یابی سایه افکنده است. استراتژی «گرایش به استادان پرنفوذ» (کد ۴۷) نشان می‌دهد که دانشجو به خوبی از جغرافیای

قدرت در میدان دانشگاه آگاه است. از منظر فوکویی، استاد راهنما در نقش «دروازبان» (کد ۶)، مرز بین «مسئله پژوهشی علمی» و «مسئله اجتماعی غیرعلمی» را تعریف می‌کند. این عمل، یک عمل قدرت‌آمیز است که مشخص می‌کند چه نوع دانشی شایسته تولید و اشاعه است. حتی «مد شدن» موضوعاتی مانند هوش مصنوعی (کد ۱۸-۱۹)، نشان‌دهنده هژمونی یک گفتمان خاص است که توسط کانون‌های قدرت علمی-رسانه‌ای مشروعیت می‌یابد و دانشجویان را به سمت خود جذب می‌کند.

سوم، گفتمان «انضباط و کنترل» در پس‌زمینه این فرآیند فعال است. «محدودیت‌های نهادی و سیاسی» (کد ۳۰) به صورت یک «انضباط خود-اجرایی» عمل می‌کند. دانشجو و استاد، بدون نیاز به اعمال قدرت مستقیم، می‌دانند که در چه محدوده‌ای می‌توانند حرکت کنند. این امر منجر به «خود-سانسوری» و انتخاب موضوعات «کم‌ریسک» می‌شود. مقاومت گاه‌به‌گاه دانشجویان، مانند استفاده از «پوشش مفهومی» (کد ۳۶)، تنها استثنایی است که قاعده حاکمیت این گفتمان انضباطی را تأیید می‌کند.

در نتیجه، آنچه تحت عنوان «روزمرگی فضای دانشگاه» (مصاحبه‌شونده ۸) توصیف شده است، چیزی جز پیامد طبیعی حاکمیت این گفتمان‌های قدرت نیست. دانشگاه از نهادی برای «نقد» و «آرمان‌گرایی جمعی» به کارخانه‌ای برای تولید «سوژه‌های مطیع» و «مدارک استاندارد شده» تبدیل شده است. تا زمانی که این میدان گفتمانی به چالش کشیده نشود و «فضاهای گفتگویی» جدیدی برای طرح پرسش‌های بنیادین و متفاوت ایجاد نگردد، منطق مسئله‌یابی در علوم ارتباطات ایران، همچنان به بازتولید وضع موجود و فاصله گرفتن هرچه بیشتر از مسائل واقعی جامعه ادامه خواهد داد.

چالش اصلی نظام آموزش عالی در این حوزه، ایجاد تعادلی پویا بین دانشجو، استاد، دانشگاه و نهادهای اجتماعی است تا از یک طرف به پرورش پژوهشگران خلاق بینجامد و از طرف دیگر، پژوهش‌های تولید شده ارتباط معناداری با نیازهای اجتماعی و حکمرانی و پیشرفت علمی داشته باشند. اما نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد با توجه به رها شدن دانشگاه از سوی نهادهای سیاسی و اجتماعی باعث نشستن غبار روزمرگی بر فضای دانشگاه شده و رساله‌ها نیز همچون سایر فعالیت‌های این نهاد فرهنگی تاثیرگذاری لازم را نداشته باشد و صرفاً یک در حد یک کار بروکراتیک برای تولید مدرک شده است.

منابع

از پنج عنوان رساله دکترا.

باغ‌میرانی، مصطفی، اسماعیلی گیوی، محمدرضا، حسن‌زاده، محمد، نوروزی، علیرضا، (۱۳۹۶)؛ «طراحی مدل مسئله‌یابی پژوهش با استفاده از روش فراترکیب»، *تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی*، دوره ۵۲، شماره ۲، صص ۱۰۹-۱۳۰.

حسینی، حسین (۱۳۹۴)، «مطالعه مصرف اینترنت و تعاملات و ارتباطات درون-خانوادگی در ایران: با تأکید بر پیامدهای عضویت در شبکه اجتماعی فیسبوک بر روابط بین زوجین»، رساله دکترای علوم ارتباطات، دانشگاه تهران.

حسینی، سیدکاظم، دانایی‌فرد، حسن، کاظمی، سیدحسین، (۱۴۰۲)؛ «روش فهم مسئله‌مندی در مطالعه خط‌مشی عمومی: مفاهیم و کاربردها»، *روش‌شناسی علوم انسانی*، دوره ۲۹، شماره ۱۱۴، صص ۳۵-۵۱.

ده صوفیانی، اعظم (۱۴۰۱)، «گروه‌های فرودست، ارتباطات استیگما و میانجی‌گری رسانه‌ای»، رساله دکترای علوم ارتباطات، دانشگاه علامه طباطبائی.

ضمیران، محمد؛ (۱۳۹۳)، *میشل فوکو: دانش و قدرت*، چاپ هفتم، تهران: هرمس.

عالی زاد، اسماعیل (۱۴۰۰)؛ «ضرورتها و الزام‌های دانشی در مسئله‌یابی پژوهش‌های اجتماعی»، *پژوهشنامه مددکاری اجتماعی*، شماره ۲۷، صص ۱-۲۷.

عبداللهیان، حمید، (۱۳۸۷)؛ «مسئله و حل مسئله در ارتباطات بین‌فرهنگی: معرفت‌شناسی زبان و ارتباط مؤثر»، *فصلنامه تحقیقات فرهنگی*، دوره ۱، شماره ۴، صص ۲۱-۵۵.

غلامپور آهنگر، ابراهیم، (۱۳۹۵)؛ *مسئله‌شناسی در حوزه فرهنگ*، تهران: موسسه پویه مهر اشراق.

فکوهی، ناصر. (۱۳۹۸)، *تاریخ اندیشه و نظریه‌های انسان‌شناسی*، تهران: نشر نی.

فوکو، میشل (۱۳۹۲)، *دیرینه‌شناسی دانش*، ترجمه نیکو سرخوش و افشین جهان‌دیده، تهران: نشر نی.

قنادی‌نژاد، فرزانه و فرزاد حیدری (۱۳۹۶) «شناسایی و تحلیل اولویتهای پژوهشی در هر یک از محورهای پژوهشی علم اطلاعات و دانش‌شناسی از دیدگاه استادان و دانشجویان دکتری این رشته»، *پژوهش و مدیریت اطلاعات*، شماره ۹۵، صص ۵۷-۸۸.

کمریگی، خلیل و مجتبی رسیدی (۱۳۹۴)؛ «مسئله‌شناسی و اولویت‌بندی آسیب‌ها و مسائل فرهنگی (مورد مطالعه: استان ایلام)»، *فرهنگ ایلام*، دوره ۱۶، شماره ۴۸، صص ۱۶۵-۱۸۶.

محمدپور، احمد. (۱۳۹۲). *روش تحقیق کیفی: ضد روش ۲ (مراحل و رویه‌های علمی در روش‌شناسی کیفی)*. تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.

- مصاحبه شونده ردیف ۱- استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبایی، کمتر از ۱۰ سال سابقه و مسئولیت راهنمایی کمتر از پنج عنوان رساله دکترا.
- مصاحبه شونده ردیف ۱۰- استاد بازنشسته دانشگاه علامه طباطبایی، با بیش از ۲۰ سال سابقه و مسئولیت راهنمایی بیش از ۱۰ عنوان رساله دکترا.
- مصاحبه شونده ردیف ۱۱- استاد و عضو هیئت علمی دانشگاه تهران، بیش از ۲۰ سال سابقه و مسئولیت راهنمایی بیش از پنج عنوان رساله دکترا.
- مصاحبه شونده ردیف ۱۲- استاد و عضو هیئت علمی دانشگاه تهران، بیش از ۲۰ سال سابقه و مسئولیت راهنمایی بیش از پنج عنوان رساله دکترا.
- مصاحبه شونده ردیف ۱۳- دانشیار و عضو هیئت علمی دانشگاه تهران، بیش از ۱۰ سال سابقه و مسئولیت راهنمایی کمتر از پنج عنوان رساله دکترا.
- مصاحبه شونده ردیف ۱۴- استاد و عضو هیئت علمی دانشگاه تهران، بیش از ۲۰ سال سابقه و مسئولیت راهنمایی بیش از پنج عنوان رساله دکترا.
- مصاحبه شونده ردیف ۱۵- استاد و عضو هیئت علمی دانشگاه تهران، بیش از ۲۰ سال سابقه و مسئولیت راهنمایی بیش از پنج عنوان رساله دکترا.
- مصاحبه شونده ردیف ۲- استاد و عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبایی، بیش از ۲۰ سال سابقه و مسئولیت راهنمایی بیش از پانزده عنوان رساله دکترا.
- مصاحبه شونده ردیف ۳- استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبایی، بیش از ۱۰ سال سابقه و مسئولیت راهنمایی بیش از پنج عنوان رساله دکترا.
- مصاحبه شونده ردیف ۴- دانشیار و عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبایی، بیش از ۱۰ سال سابقه و مسئولیت راهنمایی کمتر از پنج عنوان رساله دکترا.
- مصاحبه شونده ردیف ۵- استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبایی، کمتر از ۱۰ سال سابقه و مسئولیت راهنمایی کمتر از پنج عنوان رساله دکترا.
- مصاحبه شونده ردیف ۶- استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبایی، بیش از ۱۰ سال سابقه و مسئولیت راهنمایی بیش از پنج عنوان رساله دکترا.
- مصاحبه شونده ردیف ۷- استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبایی، کمتر از ۱۰ سال سابقه و مسئولیت راهنمایی کمتر از پنج عنوان رساله دکترا.
- مصاحبه شونده ردیف ۸- دانشیار و عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبایی، بیش از ۲۰ سال سابقه و مسئولیت راهنمایی بیش از ۱۰ عنوان رساله دکترا.

مصاحبه شونده ردیف ۹- استاد و عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی، بیش از 20 سال سابقه و مسئولیت راهنمایی بیش از 10 عنوان رساله دکترا.

موسوی، ثریا (۱۳۹۹)، « رسانه و آب: تحلیل گفتمان مسئله آب ایران در روزنامه‌های سراسری دهه ۹۰»، رساله دکترای علوم ارتباطات، دانشگاه علامه طباطبائی.

میره بیگی، وحید (۱۳۹۵)؛ «مسئله یابی در تحقیق؛ محدودیت ها و راهکارها با تمرکز بر پایان نامه نویسی و نظریه پردازی بومی در جامعه شناسی ایران». جامعه فرهنگ، رسانه، دوره ۵، شماره ۲۰، صص ۱۲۵-۱۴۲

میلز، سارا؛ (۱۳۸۹)، *میشل فوکو*، ترجمه داریوش آشوری، تهران، نشر مرکز.

ویسبورد، سیلیو (۱۴۰۰)، *ارتباطات: یک پساارشته*، ترجمه محسن گودرزی، تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.

یورگنسن، ماریان، و فیلیپس، لوئیز (۲۰۰۲)، *نظریه و روش در تحلیل گفتمان*، ترجمه هادی جلیلی، تهران: نشر نی.

- Abdollahian, Hamid (2008). "Problem and Problem-Solving in Intercultural Communication: Epistemology of Language and Effective Communication". *Cultural Research Quarterly*, Volume 1, Issue 4, pp. 21-55. 10.7508/ijcr.2010.04.002. [In Persian]
- Alizad, Esmail (2021). "Epistemic Necessities and Requirements in Problem-Finding for Social Research". *Social Work Research Quarterly*, Issue 27, pp. 1-27. 10.22081/irr.2021.54232.1639. [In Persian]
- Bagh-Mirani, Mostafa, Esmaili Givi, Mohammad Reza, Hassanzadeh, Mohammad, Norouzi, Alireza (2017). "Designing a Research Problem-Finding Model Using the Meta-Synthesis Method". *Academic Library and Information Science Research*, Volume 52, Issue 2, pp. 109-130. 10.22059/jlib.2018.68787. [In Persian]
- Bedaux, Jasper Uyi Egbobamwonyi (2025), "Problematization analytics: New Foucauldian direction in theory and method for cybersecurity and AI governance research," *Applied Cybersecurity & Internet Governance*. (<https://www.acigjournal.com/pdf-210682-130845>)
- Bourdieu, P. (1986). "The forms of capital", in J. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241-258). Greenwood.
- Bourdieu, P. (1990), *The logic of practice*, Stanford University Press.
- Bowden, Sean & Kelly, Mark G.E. (2018) "Problematizing Problems", *Angelaki*, 23:2, 2-7.
- Deh Sufiani, Azam (2022). "Subordinate Groups, Stigma Communication, and Media Mediation". Doctoral dissertation in Communication Sciences, Allameh Tabataba'i University. [In Persian]
- Fakouhi, Nasser (2019). *History of Anthropological Thought and Theories*. Tehran: Ney Publishing. [In Persian]
- Foucault, Michel (2013). *The Archaeology of Knowledge* (Niko Sarkhosh & Afshin Jahandideh, Trans.). Tehran: Ney Publishing. [In Persian]
- Ghanadinejad, Farzaneh & Heidari, Farzad (2017). "Identifying and Analyzing Research Priorities in Each of the Research Axes of the Field of Information Science and

- Knowledge Studies from the Perspective of Professors and Doctoral Students of this Field". *Information Processing and Management*, Issue 95, pp. 57-88. 10.35050/JIPM.2023.15.36.007. [In Persian]
- Gholampour Ahangar, Ebrahim (2016). *Problemology in the Field of Culture*. Tehran: Pouyeh Mehr Eshragh Institute. [In Persian]
- Hasani, Hossein (2015). "A Study of Internet Use and Intra-Family Interactions and Communications in Iran: With an Emphasis on the Consequences of Facebook Membership on Marital Relations". Doctoral dissertation in Communication Sciences, University of Tehran. [In Persian]
- Horlings, Edwin and Gurney, Thomas (2012), "Search strategies along the academic lifecycle", *open access at Springerlink.com*, Science System Assessment Department, Rathenau Institute, The Hague, The Netherlands.
- Hosseini, Seyed Kazem, Danayefard, Hassan, Kazemi, Seyed Hossein (2023). "The Method of Understanding Problematization in the Study of Public Policy: Concepts and Application". *Methodology of Social Sciences and Humanities*, Volume 29, Issue 114, pp. 35-51. 10.30471/mssh.2023.9294.2406 [In Persian]
- Interviewee #1 - Assistant Professor and faculty member at Allameh Tabataba'i University, less than 10 years of experience, supervising fewer than five doctoral theses. [In Persian]
- Interviewee #10 - Retired Professor from Allameh Tabataba'i University, with over 20 years of experience, supervising more than 10 doctoral theses. [In Persian]
- Interviewee #11 - Professor and faculty member at the University of Tehran, over 20 years of experience, supervising more than five doctoral theses. [In Persian]
- Interviewee #12 - Professor and faculty member at the University of Tehran, over 20 years of experience, supervising more than five doctoral theses. [In Persian]
- Interviewee #13 - Associate Professor and faculty member at the University of Tehran, over 10 years of experience, supervising fewer than five doctoral theses. [In Persian]
- Interviewee #14 - Professor and faculty member at the University of Tehran, over 20 years of experience, supervising more than five doctoral theses. [In Persian]
- Interviewee #15 - Professor and faculty member at the University of Tehran, over 20 years of experience, supervising more than five doctoral theses. [In Persian]
- Interviewee #2 - Professor and faculty member at Allameh Tabataba'i University, over 20 years of experience, supervising more than fifteen doctoral theses. [In Persian]
- Interviewee #3 - Assistant Professor and faculty member at Allameh Tabataba'i University, over 10 years of experience, supervising more than five doctoral theses. [In Persian]
- Interviewee #4 - Associate Professor and faculty member at Allameh Tabataba'i University, over 10 years of experience, supervising fewer than five doctoral theses. [In Persian]
- Interviewee #5 - Assistant Professor and faculty member at Allameh Tabataba'i University, less than 10 years of experience, supervising fewer than five doctoral theses. [In Persian]
- Interviewee #6 - Assistant Professor and faculty member at Allameh Tabataba'i University, over 10 years of experience, supervising more than five doctoral theses. [In Persian]
- Interviewee #7 - Assistant Professor and faculty member at Allameh Tabataba'i University, less than 10 years of experience, supervising fewer than five doctoral theses. [In Persian]
- Interviewee #8 - Associate Professor and faculty member at Allameh Tabataba'i University, over 20 years of experience, supervising more than 10 doctoral theses. [In Persian]
- Interviewee #9 - Professor and faculty member at Allameh Tabataba'i University, over 20 years of experience, supervising more than 10 doctoral theses. [In Persian]

- Jorgensen, Marianne & Phillips, Louise (2002). *Theory and Method in Discourse Analysis* (Hadi Jalili, Trans.). Tehran: Ney Publishing. [In Persian]
- Kamarbeigi, Khalil & Rasidi, Mojtaba (2015). "Problemology and Prioritization of Cultural Harms and Issues (Case Study: Ilam Province)". *Ilam Culture*, Volume 16, Issue 48, pp. 165-186. 10.22034/ilam.2022.146832. [In Persian]
- Merton, Robert K. (1957), "Priorities in Scientific Discovery: A Chapter in the Sociology of Science", *American Sociological Review*, Vol. 22, No. 6 (Dec., 1957), pp. 635-659. URL: <http://www.jstor.org/stable/2089193>
- Mills, Sara (2010). *Michel Foucault* (Dariush Ashouri, Trans.). Tehran: Markaz Publishing. [In Persian]
- Mireheigi, Vahid (2016). "Problem-Finding in Research; Limitations and Solutions Focusing on Thesis Writing and Indigenous Theorizing in Iranian Sociology". *Society, Culture, Media*, Volume 5, Issue 20, pp. 125-142. 10.22054/jcsc.2022.63542.2544. [In Persian]
- Mohammadpour, Ahmad (2013). *Qualitative Research Method: Anti-method 2 (Scientific Stages and Procedures in Qualitative Methodology)*. Tehran: Sociologists Publications. [In Persian]
- Mousavi, Soraya (2020). "Media and Water: A Discourse Analysis of Iran's Water Problem in National Newspapers of the 2010s". Doctoral dissertation in Communication Sciences, Allameh Tabataba'i University. [In Persian]
- Waisbord, Silvio (2021). *Communication: A Post-Discipline* (Mohsen Godarzi, Trans.). Tehran: Research Institute for Culture, Art, and Communication. [In Persian]
- Zamiran, Mohammad (2014). *Michel Foucault: Knowledge and Power* (7th ed.). Tehran: Hermes. [In Persian]